

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____Марія ШКУРАТ
« ____ » _____ 2025 р.

Торговельно-економічне співробітництво ЄС в сучасних умовах

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»
Комплексна кваліфікаційна (магістерська) робота

**Частина 1. Зовнішньоекономічні зв'язки України та країн ЄС в умовах
військових дій**

Виконавець: Вячеслав СТЕПАНЮК
Науковий керівник: Ілля ХАДЖИНОВ

Частина 2. Експортний потенціал країн ЄС на ринку США

Виконавець: Єгор СУХАРЕВ
Науковий керівник: Валерій КОРОВІЙ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

СУХАРЕВ ЄГОР ДМИТРОВИЧ

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин, кандидат
економічних наук, доцент
_____Марія ШКУРАТ
« ____ » _____ 2025 р.

Експортний потенціал країн ЄС на ринку США

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

Кваліфікаційна (магістерська) робота

Науковий керівник:
Валерій КОРОВІЙ, професор кафедри
міжнародних економічних відносин,
доктор економічних наук, доцент

_____ підпис

Оцінка: _____ / _____ / _____
(бали/за шкалою ЄКТС/за національною шкалою)
Голова ЕК: _____
(підпис)

Вінниця 2025

АНОТАЦІЯ

Сухарев Є. Д. Експортний потенціал країн ЄС на ринку США
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини». Освітньо-професійна
програма «Міжнародні економічні відносини». Донецький національний
університет імені Василя Стуса, 2025.

У роботі досліджено особливості торговельно-економічного співробітництва Європейського Союзу в умовах глобальної нестабільності та трансформації світових товарних ринків. Проаналізовано внутрішній ринок ЄС, динаміку та структуру зовнішньої торгівлі ЄС-27, а також експортний потенціал країн-членів на ринку США. Здійснено емпіричну оцінку торговельних потоків між ЄС і США на основі редукованої гравітаційної моделі.

Особливу увагу приділено аналізу Рамкової угоди між ЄС та США щодо взаємної, справедливої та збалансованої торгівлі (2025 р.), визначено її вплив на тарифну політику та конкурентне середовище в трансатлантичному просторі.

Ключові слова: ЄС, трансатлантична торгівля, зовнішня торгівля, торговельна політика, Рамкова угода ЄС–США, гравітаційна модель, США, Україна, торговельний баланс, інтеграція.

Sukharev Ye. D. Export potential of EU countries in the US market. Speciality
292 “International Economic Relations”. Educational and Professional Programme
“International Economic Relations”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, 2025.

The thesis examines the features of the European Union’s trade and economic cooperation under conditions of global instability and the transformation of world commodity markets. The study analyses the EU internal market, the dynamics and structure of external trade of the EU-27, as well as the export potential of the EU Member States in the U.S. market. An empirical assessment of trade flows between the EU and the United States is conducted based on a reduced-form gravity model.

Special attention is devoted to analysing the EU–US Framework Agreement on Reciprocal, Fair and Balanced Trade (2025) and identifying its impact on tariff policy and the competitive environment in the transatlantic space.

Keywords: EU, transatlantic trade, external trade, trade policy, EU–US Framework Agreement, gravity model, United States, Ukraine, trade balance, integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА.....	8
1.1. Економічна сутність, становлення та основні тенденції в системі світового господарства.....	8
1.2. Еволюція теорій, моделей і концепцій розвитку товарних ринків в світовій економіці.....	18
1.3. Світовий товарний ринок як основа системи міжнародного економічного співробітництва.....	28
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	33
2.1. Загальна економічна характеристика Європейського Союзу.....	33
2.2. Аналіз зовнішньої торгівлі країн-членів ЄС-27.....	42
2.3. Експортний потенціал країн ЄС на ринку США.....	51
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ЄС І УКРАЇНУ.....	60
3.1. Оцінка торговельної взаємодії ЄС та США на основі гравітаційної моделі.....	60
3.2. Рамкова угода між ЄС та США щодо взаємної, справедливої та збалансованої торгівлі.....	67
3.3. Оцінка впливу Рамкової угоди між ЄС та США на економіку України	69
ВИСНОВКИ.....	74
СПИСОК ДЖЕРЕЛ.....	77

ВСТУП

Актуальність теми зумовлена тим, що Європейський Союз залишається одним із ключових акторів світової економічної системи, а його інтеграційна модель впливає на формування глобальних торговельних потоків, регуляторних стандартів і макроекономічних тенденцій. На тлі зростання гео економічної нестабільності, порушення ланцюгів постачання, зміни підходів до енергетичної безпеки, посилення протекціонізму та переорієнтації міжнародних ринків після пандемії COVID-19, дослідження торговельно-економічного співробітництва ЄС набуває особливої ваги.

Додаткову актуальність роботі надає трансформація торговельних відносин ЄС із третіми країнами, зокрема зі США, Китаєм, Великою Британією після Brexit, країнами Східного партнерства та державами, що розвиваються. ЄС не лише виступає одним із найбільших експортерів і імпортерів світу, а й формує нові стандарти цифрової торгівлі, «зеленої» економіки, регулювання конкуренції та вимог до сталого розвитку. У цих умовах торговельна політика Союзу стає важливим інструментом гео економічного впливу та стратегічного позиціонування, що зумовлює необхідність поглибленого аналізу її змісту, механізмів та наслідків.

Окреме значення має вивчення внутрішнього ринку ЄС, який є найбільшим інтегрованим ринком у світі та забезпечує основу економічної стабільності 27 держав. Висока частка внутрішньої торгівлі, домінування високотехнологічних товарів, складна система регулювання та координації економічної політики роблять ЄС унікальною моделлю інтеграції, що має суттєвий вплив на формування глобальної структури попиту та пропозиції. Отже, дослідження торговельно-економічного співробітництва ЄС є необхідним для розуміння сучасних тенденцій у світовій економіці та оцінки перспектив розвитку міжнародних ринків.

Теоретичну основу становлять праці провідних європейських і українських дослідників світової економіки та європейської інтеграції, серед яких

Б. Балашша, Я. Тінберген, П. Кругман, М. Меліц, Р. Болдвін, Ж. Пісані-Феррі, а також вітчизняних учених — В. Геєць, А. Гальчинський, І. Лук'яненко, О. Пістун, Л. Мельник, які досліджували питання еволюції міжнародної торгівлі, інтеграційних процесів та структурної динаміки світових ринків.

Попри значну наукову увагу до проблем функціонування ЄС, низка аспектів потребує подальшого дослідження, зокрема трансформація торговельних потоків унаслідок глобальних шоків останніх років, зміна ролі внутрішнього ринку у забезпеченні економічної стійкості ЄС та переорієнтація зовнішньої торгівлі під впливом геоекономічних змін. Актуальною також залишається проблема оцінки взаємозалежності між внутрішньоєвропейською та зовнішньою торгівлею, виявлення структурних зрушень у товарних потоках і визначення нових домінант у товарній структурі експорту та імпорту ЄС.

Саме тому у цій кваліфікаційній роботі розв'язується наукова проблема комплексної оцінки сучасного стану та тенденцій торговельно-економічного співробітництва ЄС, визначення чинників, що впливають на його динаміку, а також виявлення ключових викликів і напрямів подальшого розвитку торговельної політики Союзу в умовах зростаючої глобальної нестабільності.

Метою дослідження є комплексний аналіз торговельно-економічного співробітництва ЄС у сучасних умовах глобальної нестабільності, оцінка структурних зрушень у зовнішній торгівлі ЄС та визначення впливу нової трансатлантичної торговельної архітектури, сформованої Рамковою угодою ЄС–США 2025 року, на країни-члени ЄС та Україну.

Для досягнення поставленої мети у роботі вирішуються такі завдання:

- розкрити теоретико-методологічні засади дослідження світових товарних ринків у системі світового господарства;
- проаналізувати еволюцію теорій, моделей і концепцій розвитку товарних ринків;
- охарактеризувати місце та роль світового товарного ринку у системі міжнародного економічного співробітництва;

- надати загальну економічну характеристику Європейського Союзу;
- визначити ключові проблеми та перспективи розвитку торговельно-економічних відносин ЄС у сучасних глобальних умовах;
- побудувати гравітаційну модель для оцінювання впливу економічних і структурних факторів на двосторонню торгівлю між ЄС і США;
- проаналізувати зміст і тарифні положення Рамкової угоди між ЄС та США щодо справедливої та збалансованої торгівлі;
- оцінити можливі наслідки Рамкової угоди для України з огляду на її інтеграцію у внутрішній ринок ЄС.

Об'єктом дослідження є процеси торговельно-економічного співробітництва, як всередині Європейського Союзу, так і поза його межами.

Предметом дослідження виступають методичні підходи до оцінки тенденцій, структури, динаміки та особливостей розвитку зовнішньої торгівлі ЄС, а також механізми формування його торговельно-економічних зв'язків у сучасних глобалізаційних умовах.

Наукова новизна полягає у комплексному поєднанні структурного аналізу зовнішньої торгівлі ЄС з емпіричним гравітаційним моделюванням торговельних потоків між ЄС і США, а також у кількісній оцінці впливу нових тарифних рішень, передбачених Рамковою угодою ЄС–США 2025 року. На відміну від існуючих досліджень, у роботі вперше системно оцінено потенційні наслідки трансформації трансатлантичної торговельної політики для України в контексті її поступової інтеграції у внутрішній ринок ЄС.

У дослідженні застосовано комплекс методів, серед яких метод аналізу і синтезу — для узагальнення теоретичних підходів до розвитку світових товарних ринків та визначення місця ЄС у світовій торговельній системі; порівняльний аналіз — для зіставлення структури зовнішньої та внутрішньої торгівлі країн-членів ЄС; економіко-статистичні методи — для опрацювання даних Eurostat та інших міжнародних джерел з метою виявлення динаміки й структурних тенденцій; структурний аналіз — для визначення галузевої та

товарної структури експорту й імпорту; динамічний аналіз — для дослідження змін у торговельних потоках ЄС та основних торговельних партнерів упродовж останніх років; графічний метод — для візуалізації результатів, а системний підхід — для комплексного розгляду торговельно-економічного співробітництва ЄС як багаторівневої інтеграційної системи.

Джерельною базою дослідження стали офіційні статистичні матеріали Європейського Союзу, зокрема бази даних Eurostat, Європейської комісії та Європейського центрального банку, аналітичні звіти ОЕСР, СОТ, ЮНКТАД, МВФ, а також нормативно-правові акти та стратегічні документи ЄС, що регулюють сферу зовнішньої торгівлі та функціонування внутрішнього ринку.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Зміст викладено на 76 сторінках друкованого тексту, включаючи 3 таблиці на 3 сторінках, 18 рисунків на 16 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ У СИСТЕМІ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

1.1. Економічна сутність, становлення та основні тенденції в системі світового господарства

Світове господарство – це система міжнародних економічних відносин суспільства і поділу праці окремих національних господарств один з одним, що поєднує в одне ціле всі сторони і напрямки, міжнародних торговельно-економічних, фінансових і науково-технічних зв'язків. Основні риси і тенденції розвитку світового господарства визначаються об'єктивними закономірностями функціонування суспільного виробництва. Історично, світове господарство сформувалося на базі капіталістичного способу виробництва.

У ході тривалого становлення світового господарства, капіталізму були властиві дві головні тенденції в національному питанні. Перша сприяла пробудженню національного життя і народного руху в рамках окремих країн, боротьбі за створення їхнього національного господарства. Друга вела до зміцнення міжнародних відносин, знищенню національних перепон, до створення інтернаціональної єдності капіталу, економічного життя в цілому, політики, науки й ін. Слід зазначити, що перша тенденція переважала на початку розвитку капіталізму, то друга характеризує зрілий капіталізм. Посилення дії другої тенденції на стадії імперіалізму призвело до завершення процесу створення капіталом всесвітньої системи міжнародного поділу праці. Дана ситуація сприяла створенню нових можливостей для прискорення росту й інтернаціоналізації суспільного виробництва й одночасно призвела до різкого загострення всіх антагоністичних протиріч капіталістичного способу виробництва.

Основна тенденція розвитку в ході формування всесвітнього господарства визначалась діалектичним процесом взаємодії і протиборства двох світових соціально-економічних систем. Усе більш істотну роль у цьому господарстві грали зріст і вдосконалення міжнародного поділу праці соціалістичних країн як між собою, так і з капіталістичними країнами, які на даний період розвивалися.

Найважливіший напрямок структурних змін у ході розвитку сучасного світового господарства — відносно швидке зниження в ньому частки капіталістичного способу виробництва в результаті прискореного росту питомої ваги і ролі соціалістичного способу виробництва.

Структури сучасного світового господарства складають держави, які відрізняються соціальною структурою, політичним пристроєм, рівнем розвитку продуктивних сил і виробничих відносин, а також характером, масштабами і методами міжнародних економічних відносин. У 2025 році на політичній карті світу виділяли близько 256 країн і територій, більше ніж 190 яких суверенні політично незалежні держави, що володіють самостійністю у внутрішніх і зовнішніх справах.

В світі шириться зближення і взаємодія країн на регіональному рівні, відбувається формування великих регіональних інтеграційних структур, що розвиваються в напрямку створення самостійних центрів у структурі світового ринку. Йде процес так названої „регіоналізаційної глобалізації”. Регіоналізаційна глобалізація – це економічна глобалізація в обмежених масштабах, що охоплює групу країн, які створюють об'єднання, де відбувається велика або мала лібералізація торгівлі, рух капіталу і людей у рамках відповідного інтеграційного угруповання.

Країни групуються за різними ознаками, а частіше використовуються незмінні класифікації країн щодо розміру території, чисельності населення й особливостей географічного розташування. За розмірами території виділяються 7 найбільших країн площею понад 3 млн. км² кожна, які в сукупності охоплюють

біля половини всього земного суходолу: Росія, Канада, Китай, США, Бразилія, Австралія, Індія.

Відповідно за чисельністю населення виділяють 10 найбільших країн, із кількістю мешканців більш ніж сто мільйонів, які в сукупності складають 60% населення земної кулі: Індія, Китай, США, Індонезія, Бразилія, Росія, Японія, Пакистан, Бангладеш, Нігерія. На політичній карті світу велика кількість середніх та невеликих країн, а також маленьких країн – мікро держав (Ліхтенштейн, Люксембург, Монако).

Найбільш поширенішою вважається класифікація країн розроблена Економічною й соціальною радою ООН, наприкінці 1990-х років, де враховуються, відповідно до загальноприйнятого підходу, два головних показники, що оцінюють місце кожної країни у світовій економіці валовий внутрішній продукт (ВВП) і національний дохід, а також шістнадцять показників, що характеризують рівень економіки окремої країн. До 16 показників, якими характеризується економіка кожної країни, відповідно до даної класифікації, належать:

- кінцева продукція (товари й послуги, які купуються для кінцевого користування, а не для перепродажу);
- проміжна продукція (товари й послуги, які потрапляють у подальшу переробку або здійснюється їх перепродаж кілька разів, перш ніж вони потрапляють до кінцевого споживача);
- виробництво основних видів продукції на душу населення, що характеризує розвиток окремих галузей;
- споживчий кошик і прожитковий мінімум (споживання на душу населення основних продуктів харчування в калоріях);
- стан трудових ресурсів (середня тривалість життя, рівень освіти, число учнів і студентів на 10 000 населення тощо);

- розвиток сфери послуг (чисельність лікарів на 100 000 населення, чисельність лікарняних ліжок на 1 000 населення, забезпеченість житлом);
- показники економічної ефективності (продуктивність праці, капіталомісткість одиниці ВВП або конкретного виду продукції, фондівіддача одиниці основних фондів, матеріалоемність одиниці ВВП або конкретних видів продукції);
- галузева структура економіки;
- активність у світовій торгівлі, основними показниками якої служать експортна квота (співвідношення обсягу експортованих товарів і послуг до ВВП);
- питома вага всіх імпортованих товарів і послуг у їх загальному обсязі;
- структура експорту (співвідношення або питома вага експортованих товарів за видами і ступенем їхньої переробки);
- структура імпорту (особливе співвідношення обсягів ввезеної в країну сировини й готової продукції, що показує залежність економіки країни від зовнішнього ринку й рівень розвитку галузей національної економіки);
- частка країни у світовому виробництві ВВП і у світовій торгівлі;
- показники вивозу капіталу: обсяг закордонних інвестицій даної країни і його співвідношення з національним багатством країни;
- співвідношення обсягу прямих іноземних інвестицій даної країни з обсягом прямих іноземних інвестицій на її території;
- обсяг зовнішнього боргу країни і його співвідношення із ВВП даної країни.

Дані показники періодично переглядаються відповідно до змін, що відбуваються у світовій економіці.

Слід зазначити, що завдяки розвинутим міжгалузевим зв'язкам, чим вище рівень економічного розвитку країни, тим складніше і різноматніші ланцюжки цих зв'язків, що переплітаються, до зовнішньоекономічної діяльності

виявляється залучена значно велика частина національної економіки, це можна простежити по експортних квотах, заснованим на прямому експорті.

Однак, на країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою, а також на їх національні економіки, впливають країни-партнери та світова економіка в цілому, створюючи ситуацію небезпечної залежності. Це пов'язано з характерними особливостями ринкової економіки заснованими на поділі праці і ринкових відносинах, а поряд з цим, найбільш широкий і глибокий поділ праці, що здобуває в умовах глобалізації міжнародний характер, призводить до більшої взаємозалежності підприємств, компаній, країн, регіонів. Найбільшою мірою це стосується високорозвинених країн, включених у широку мережу всесвітніх економічних зв'язків. Звичайно, ця взаємозалежність неоднорідна, асиметрична, особливо це стосується взаємодії країн, що знаходяться на різних рівнях економічного розвитку. Однак, саме дана взаємозалежність безпосередньо впливає на приплив іноземних інвестицій у країну [93;94].

Таким чином, у сучасній світовій економіці сформувалися три основні тенденції.

1. Суперечність розвитку світового господарства: з одного боку його глобалізація, що викликано розвитком економічних зв'язків між країнами, а з іншого боку, згортання лібералізації світової торгівлі, розпочату США, на тлі існування сучасних систем комунікації, світових технічних стандартів і норм.

2. Перехід до «зеленої» економіки та сталого розвитку стає ключовим трендом, хоча існують і «торгові парадокси» з одночасним швидким зростання економік країн Сходу, що змінює глобальний розподіл багатства.

3. Зміни в грошових системах, включаючи розвиток цифрових валют та інших інновацій у сфері фінансів.

Згідно з теорією сучасної глобалістики, яка до кінця ще не сформована, намітились деякі стійкі зміни глобальності і глобалізації, які заслуговують на пильну увагу. Серед них концепції Римського клубу – міжнародна неурядова організація, заснована італійським менеджером і суспільним діячем А. Печчеї у

1968 р., діяльність якої спрямована на стимулювання вивчення глобальних проблем в межах світового економічного зростання, сталого розвитку, універсального еволюціонізму, мітозу біосфер, контролю глобального розвитку, світосистемного аналізу. Саме ці концепції лягли в основу подальшого розвитку теорії і методології глобалістики і глобалізації [108;109].

Сучасні глобалісти-дослідники поступово, хоч і нелегко, відмовляються від ідеалізму в методології глобалістики і глобалізації. Професор Л. Туроу з США, закликаючи вчитись і переймати зразки соціальних досягнень і норм передових країн, пише: «Якщо все населення Землі буде мати продуктивність праці Швейцарії, стандарт споживання Китаю, соціальне вирівнювання Швеції і дисципліну Японії, планета зможе витримати набагато більше населення, ніж сьогодні». Відмовляючись від наївного ідеалізму, ми все ж дотримуємося принципів і методології стриманого оптимізму. При збереженні миру на Землі глобальна інтеграція людства, об'єднана сила праці народів усіх країн, досягнення інтелектуальної технологічної революції дозволить вирішити або пом'якшити глобальні проблеми людства і забезпечити нову якість людського розвитку.

Ми схильні відносити проблеми глобального моделювання і прогнозування до інтегральної проблеми глобального управління. Дотримуючись комплексного і системного підходу, але разом із тим виходячи з відомих ресурсних обмежень, ми неминуче йдемо шляхом самообмежень, тобто шляхом об'єктивно неминучого селективного підходу.

В свою чергу, слід звернути увагу, на те, що саме держава уявляє собою найбільш стійкий до змін інститут життєдіяльності нації. Держави займають домінуюче становище у сучасному міжнародному співтоваристві за кількісним та якісним показникам, що становить собою завершену модель на відміну від інших утворень.

Саме в межах державної системи історично формуються єдині у економічному та організаційному аспектах структури взаємопов'язаних галузей

та сфер діяльності, які називають національними економіками (господарствами). У такому розумінні національні економіки існували і будуть існувати у майбутньому, тому вони розглядаються у роботі як задана детермінанта світового економічного розвитку.

Взаємодія сукупності об'єктивних та суб'єктивних факторів політичного та економічного, призвело до того, що сучасні національні економіки відрізняються між собою як стосовно розміщення, кількісним показникам (територія, населення, ресурсний потенціал та ін.), так і стосовно ключових якісних характеристик. Тому для розуміння та оцінки відмінностей між національними економіками, визначення їх місця та перспектив розвитку у світовому господарстві використовують метод систематизації країн стосовно певних особливостей: географічних, організаційних, економічних, соціально-економічних.

У зв'язку з цим, особливістю сучасного розвитку світової економіки стала загальна інтеграція: капіталів, виробництв, праці. Процес інтеграції за останні роки охопив нові країни і регіони, а спочатку це явище виникло в Європі, як Європейське економічне співтовариство (ЄЕС).

Відносини стосовно даних явищ, представників різних груп населення різних країн і регіонів планети — неоднозначне, нерідко полярно протилежне. Аналіз розбіжностей даного процесу доводить, що на даному етапі існує інтерес до вивчення процесу інтеграції, однак, ще не розкрито глибоке розуміння його сутності, повного усвідомлення позитивних і негативних рис.

Сформулюємо сукупне поняття „інтеграція” — це об'єднання діяльності організованих співдружностей людей у визначених сферах, що залежить від рішення цих людей, тобто від їх волі і прагнень. Таким чином, інтеграція — це політичний процес, однак, даний процес безпосередньо складається з економічної та воєнної форм взаємодії у суспільстві.

Актуальна економічна форма інтеграції відтворює прагнення національних економік окремих країн потрапити до системи світової економіки

як наслідок успішного розвитку. Однак, зовнішньоекономічні, зовнішньоторговельні зв'язки є найважливішим чинником, що впливають на динаміку і стійкість розвитку національної економіки, формування її структури, ефективність функціонування. Інтеграція означає взаємопроникнення окремих національних господарств, узгодження дій урядів у виробленні економічної політики, що відповідає інтересам всіх сторін, що беруть участь в інтеграційному процесі, а також стосовно третіх країн. Інтеграція забезпечується концентрацією й переплетенням капіталів.

Економічна інтеграція являє собою об'єктивний процес розвитку стійких економічних зв'язків і поділу праці національних господарств, що близькі за рівнем економічного розвитку. Охоплюючи зовнішньоекономічний обмін і сферу виробництва, вона веде до тісного переплетення національних господарств, до створення регіональних господарських комплексів.

Слід зазначити, що інтеграційні процеси носять регіональний характер, здобувають форму об'єднань, спрямованих на досягнення загальних економічних цілей. Спочатку інтеграційні об'єднання створювалися для скасування митних бар'єрів у взаємній торгівлі між країнами-учасницями, тобто виникали так названі «вільні зони». Більше складні форми були спрямовані на організацію митних союзів, які припускають вільне переміщення товарів і послуг усередині угруповання й використання митного тарифу (податку на ввіз товарів) стосовно третіх країн. Створення загального ринку пов'язане з ліквідацією бар'єрів між країнами не тільки в торгівлі, але й при переміщенні робочої сили й капіталу. Вищою формою прояву інтеграційного об'єднання є економічний союз, що припускає проведення державами-учасниками системи заходів міждержавного регулювання соціально-економічних процесів, що протікають у регіоні. Регіональна консолідація не виключає протиріч усередині окремих угруповань і між ними.

В даний час лише одна міжнародна інтеграційна група країн пройшла реально чотири етапи – це Європейський Союз (ЄС). Інші інтеграційні угруповання, поки пройшли у своєму розвитку перший і частково другий етапи.

За даними СОТ (база RTA-IS) та їх вторинних узагальнень, у світі діє 16 основних інтеграційних економічних блоків, перелічених у довідниках Єврокомісії [1]:

1. Andean Community (CAN) — Андська спільнота
2. Caribbean Community (CARICOM) — Карибська спільнота
3. Central American Common Market (CACM) —
Центральноамериканський спільний ринок
4. East African Community (EAC) — Східноафриканське співтовариство
5. Economic and Monetary Community of Central Africa (CEMAC) —
Економічне і валютне співтовариство Центральної Африки
6. Eurasian Customs Union (EACU / EAEU) — Євразійський митний союз
/ Євразійський економічний союз
7. European Union Customs Union (EUCU) — Митний союз Європейського
Союзу
8. EU–Andorra Customs Union — Митний союз ЄС – Андорра
9. EU–San Marino Customs Union — Митний союз ЄС – Сан-Марино
10. EU–Türkiye Customs Union — Митний союз ЄС – Туреччина
11. Gulf Cooperation Council (GCC) — Рада співробітництва арабських
держав Перської затоки
12. Israel–Palestinian Authority (customs territory) — Митна територія Ізраїль
– Палестинська національна адміністрація
13. Southern Common Market (MERCOSUR) — Південний спільний ринок
(МЕРКОСУР)
14. Southern African Customs Union (SACU) — Південноафриканський
митний союз

15. Switzerland–Liechtenstein Customs Union — Митний союз Швейцарія – Ліхтенштейн

16. West African Economic and Monetary Union (WAEMU / UEMOA) — Західноафриканський економічний і валютний союз [2]

Для збереження переваг регіональних ринків з метою забезпечення достатніх просторів для розвитку людських, суспільних і природних ресурсів особливого значення набувають регулюючі функції авторитетних міжнародних організацій: СОТ, Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світового банку, ЄС, ООН та її найважливіших підрозділів — ЮНЕСКО, ЮНІДО, які спрямовані на врегулювання відносин і розширення товарообігу регіональних виробників між країнами-членами співдружностей.

Транснаціональні структури поєднують національні економіки не за географічною ознакою (спільність кордонів), а на основі глибинних відтворювальних зв'язків. Розрізняють ТНК, які є національними трестами й концернами, що мають значні закордонні активи (вкладення), і властиво міжфірмові союзи, що виникли на основі об'єднання, злиття приватних капіталів. Якщо перший вид ТНК національний за капіталом та контролю, але міжнародний за сферою своєї діяльності, то другому властива міжнародна розпорошеність акціонерного капіталу й багатонаціональний склад ядра тресту або концерну, що став його організаційним втіленням.

Слід зазначити, що розвиток торгівлі між країнами, формування світового ринку на основі поглиблення міжнародного поділу праці, інтенсифікація світогосподарських зв'язків, обумовлена інтеграцією економік і утворенням ТНК, сприяли зміцненню світового господарства, підвищенню залежності зростання національного виробництва від стабільності світової економіки.

У цей час міжнародні економічні відносини затвердилися й реалізуються в таких основних формах:

- а) міжнародна торгівля товарами й послугами,
- б) міжкраїнова кооперація виробництва,

- в) обмін у галузі науки й техніки,
- г) рух капіталів і іноземних інвестицій,
- д) міграція робочої сили,
- е) валютно-кредитні відносини.

Стійка тенденція швидкого зростання вивозу капіталу й міграція робочої сили відбивають об'єктивну вимогу розвитку продуктивних сил в умовах науково-технічної революції. Виробництво технологічно складної наукомісткої продукції передових галузей вимагає зусиль і об'єднання капіталів і виробництв різних країн. Рамки внутрішніх ринків стають вузькими. Потреба ефективного ведення виробництва вимагає міжнародної виробничої кооперації й науково-технічного обміну.

Таким чином, тенденція до інтеграції і глобалізації світового ринку це об'єктивна реальність, що так само неминуча, як неминучі протиріччя пов'язані з даними процесами. У зв'язку з цим, головною задачею будь-якої держави стає не боротьба з об'єктивними процесами розвитку світового ринку, а вміння отримувати користь з цих процесів, а також прагнення будь-якої держави зберегти цілісність і державність, використовуючи при цьому, зокрема, методи зовнішньоторговельного регулювання.

1.2. Еволюція теорій, моделей і концепцій розвитку товарних ринків в світовій економіці

Проблема становлення і розвитку ринку в світовій економіці міститься в основі формування взаємодій різних ринків ресурсів, що історично сформувалися, а цілісна картина еволюції яких, ще жодним автором не створена. Дана ситуація є основною передумовою і наслідком необхідності проведення досліджень в області пізнання теоретичних положень і практичних заходів, що використовуються у процесі формування і розвитку світового ринку. Проблеми формування і розвитку світового товарного ринку і його окремих сегментів

різними авторами вивчені різнобічно: починаючи від розходження в підходах до інтерпретації становлення світового ринку і закінчуючи розходженнями у формуванні основного поняття „світовий ринок” і його сутності.

Формування світового ринку було тривалим історичним процесом, що пройшов кілька послідовних етапів розвитку. Спершу його передумовою став первинний поділ праці, коли окремі роди та племена почали спеціалізуватися на різних видах діяльності. Це спричинило появу надлишків продукції та необхідність обміну, що заклало основу для виникнення локальних ринків. Згодом цей процес продовжився у Середньовіччі, коли розвиток міст і ремесел сприяв формуванню ремісничих цехів, міських ярмарків і купецьких гільдій. Торгівля почала виходити за межі окремих поселень, а сталі сухопутні й морські маршрути забезпечили регулярний обмін між регіонами.

Подальший поштовх до розширення торговельного простору дали Великі географічні відкриття XV–XVI ст. Відкриття морського шляху до Індії, Америки та Африки призвело до різкого збільшення обсягів міжконтинентальної торгівлі та появи перших колоніальних імперій. Світ уперше був об’єднаний у єдиний економічний простір, де товари, дорогоцінні метали та сировина почали переміщуватися між континентами. На цю основу наклався етап розвитку мануфактур у XVII–XVIII ст., який сприяв переходу від ремісничого виробництва до ширшого товарного виробництва. Саме в цей період виникли перші міжнародні торговельні компанії, такі як Ост-Індські компанії, що стали містком між регіональними та світовими ринками.

Наступним важливим кроком стала Промислова революція кінця XVIII – XIX ст. Механізація виробництва, використання парових машин і розвиток фабричної системи спричинили різке зростання обсягів випуску товарів, які потребували нових ринків збуту. Одночасно технічний прогрес у транспорті та зв’язку — поява пароплавів, залізниць, телеграфу — забезпечив швидке та надійне переміщення товарів і інформації на далекі відстані. Це створило реальні

технічні умови для інтеграції національних ринків у міжнародний економічний простір.

Поступово розширювався і міжнародний поділ праці, коли країни почали спеціалізуватися на виробництві певних груп товарів залежно від природних умов, ресурсів і рівня технологічного розвитку. Така спеціалізація зробила торгівлю між країнами не випадковою, а систематичною і взаємовигідною, посилюючи економічну взаємозалежність держав. На стику цього процесу виникла світова фінансова система кінця XIX – початку XX ст.: золотий стандарт, розвиток міжнародних банків, страхових та транспортних компаній сформували фінансову інфраструктуру, необхідну для функціонування міжконтинентальної торгівлі.

Завершальним етапом формування світового ринку стало створення у XX ст. міжнародних економічних і фінансових інституцій — МВФ, Світового банку, Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а пізніше Світової організації торгівлі (СОТ). Вони забезпечили правила та механізми регулювання світової торгівлі, сприяли зменшенню торговельних бар'єрів і прискорили глобалізацію. Таким чином, світовий ринок виник як результат багатовікового розвитку виробництва, торгівлі, технічного прогресу та міжнародної економічної співпраці, що поступово перетворили окремі регіональні ринки на єдину, глобально інтегровану систему.

Розглянемо кожен етап формування світового ринку більш докладно.

Виникнення заснованої на розподілі праці найпростішої форми „внутрішнього ринку” – місця, де усе призначено для продажу, збувається виробником покупцеві (родини, роду, племена, кочівники) з рук у руки, а усе, що купується, відразу ж оплачується і забирається покупцем - відносять до самої ранньої стадії становлення товарного господарства. Дані ринки вперше з'явилися в Остії, Тимгаді Римському (Північна Африка), Помпеях, а також Давній Греції, Китаї класичної епохи, Єгипті, Вавилоні, Ефіопії.

Перший етап, у результаті активної діяльності кочівників, які в наслідок стали першими купцями, що сприяли розвитку транспорту й обміну легкими і важкими товарами між народами й вели осілий спосіб життя, були носіями культурних традицій і відтворювали історичні пам'ятки, що частково дійшли і до наших днів. До легких товарних ресурсів даного періоду відносять обмін шовковими тканинами, прикрасами з дерева і каменю, інструментами, виробами тощо, а до важких товарних ресурсів відносять – будівельну деревину і велику і дрібну рогату худобу. Транспортування даних товарних ресурсів відбувалося за рахунок використання малопотужного, порівняно із сучасними видами, в'ючного транспорту.

Поява „внутрішніх ринків” попереджала розвиток їх спеціалізації, і таким чином, формування „національних ринків” товарів і послуг, на основі яких, сформувалися роздрібні й оптові ринки, ринки праці, ринки капіталу, ринки, орієнтовані на іноземних покупців. На цих ринках, розташованих у територіальних межах Афін (V ст. до н.е.), на острові Делос (I-III ст. до н.е.), Ліона, Рима, Венеції (у середні століття), Нанта, Ліверпуля, Східної Гвінеї (у XVII-XVIII ст.), відбувався обмін не тільки легкими і важкими товарами, але і трудовими ресурсами, а саме, рабами, воїнами і цілими арміями).

Другий етап характеризується розвитком науково-технічного прогресу (НТП), що призвело до винаходу колісного візка і великовантажних судів, використання важких будівельних матеріалів (гіпс, мармур, граніт, вапняк), а також появою гончарної майстерності, виноробства, рослинництва. Активно розвивалося будівництво пасажирського транспорту, бойових судів і колісниць.

Третій етап відрізняється створенням умов у мануфактурах, заснованих на поділі праці, для активного розвитку більш масштабного виробництва, появою в XVI - середині XVIII ст. регіональних, державних, міждержавних і ринків світового масштабу в Європі, на Далекому Сході, на Близькому Сході, у зв'язку з цим виділяється таке окреме від держави ремесло, як торгівля, і географічне

розширення даного ремесла сприяє появі грошових одиниць (злитків золота, срібла, розмінних монет, коштовностей).

Далі, у зв'язку з нападами грабіжників на кораблі з товаром, що почало відбуватися набагато частіше, проблемами які виникали з улагодженням конфліктів у різних країнах світу звідки постачалися товари або з керівництвом власної країни, фахівці з торгівлі – купці, захищаючи власні інтереси, прийшли до висновку про необхідність створення власних об'єднань, які протистоятимуть піратам і сприятимуть подальшому нагромадженню їх власного капіталу. „Вест-Індська” компанія (XVI ст.) стала першою великою міжнародною торговельною організацією, що захищала інтереси купців.

Завдяки цьому, світова торгівля, яка зародилася ще у далекій давнині, вже на рубежі XVIII і XIX ст., коли набуває початку формування четвертого етапу розвитку світового ринку, досягає значних масштабів і здобуває характер стійких міжнародних товарно-грошових відносин

Відкриття нового континенту – Америки – сприяло втручанням країн-колоністів (Англія, Португалія, Іспанія) і організації військової флотилії, що і знищила піратство. Згодом, на зміну золотим і срібним злиткам, монетам приходять грошові знаки та стають розмінною одиницею світової торгівлі.

Основою інтенсивного зростання обсягу світової торгівлі цього періоду стала промислова революція в Англії у 1807 році та розвиток НТП в усьому світі. Даний період характеризується активними діями, капіталістів, банкірів і бізнесменів, прискореним розвитком промислового виробництва у метрополіях, залізничного і водного транспорту, засобів зв'язку. Потужним імпульсом цього процесу стало створення в ряді промислово більш розвинених країнах (Англії, Голландії, Португалії) великого машинного виробництва, орієнтованого на масштабний і регулярний імпорт сировини з економічно менш розвинених країн Азії, Африки й Латинської Америки, і експорт у ці країни промислових товарів, переважно споживчого призначення. Підсумком виникнення великої фабрично-заводської індустрії в епоху первісного нагромадження капіталу є стягування і

переростання локальних центрів міждержавної торгівлі в єдину світову систему й найбільш інтенсивне формування світового ринку, яке можна простежити із середини XIX до XX ст.

У XX ст. світова торгівля пережила ряд глибоких криз, перша з яких була пов'язана з світовою війною 1914-1918 рр., що призвела до тривалого й глибокого порушення світового товарообігу і тривала до закінчення Другої світової війни, яка цілком зруйнувала структуру міжнародних економічних відносин і стикнула країни світу з новими труднощами, пов'язаними з розпадом колоніальної системи. Однак, слід зазначити, що всі ці кризи були у свій час переборені. В цілому, характерною рисою післявоєнного періоду стало помітне прискорення темпів розвитку світової торгівлі, інформатизація суспільства, що досягло найбільш високого рівня за всю попередню історію існування світового суспільства, поряд з цим, темпи зростання світової торгівлі перевищили темпи зросту світового валового продукту.

З огляду на останні події кінця XIX – початок XX ст., вважається даний етап, завершальним етапом становлення світового ринку, і являє собою початок періоду його активного розвитку і перерозподілу зон економічного впливу на конкурентній основі або з використанням переділу, що супроводжувався конфліктами і навіть війнами.

Таким чином, еволюційний розвиток світової економіки і ринку являє собою, у даний час, п'ять етапів розвитку, і слід зазначити, що тенденції розвитку теоретичних представлень про ринок і фактори, їх визначальні, трактувалися сучасниками на кожному етапі різнобічно, це розглянуто в таблиці 1.1.

Первісне поняття „ринок” означало спеціальне місце зустрічі покупців і продавців для обміну продуктами в результаті здійснення торговельних угод.

На другому етапі рівень складності ринків зростає, як представлено в таблиці 1.1., тому даний термін був розроблений і використаний економістами щодо торговельних відносин між покупцями і продавцями, об'єднаними на

основі принципу „замінності” товарів (однорідних продуктів або продуктів-субститутів).

Таблиця 1.1 – Тенденції розвитку теоретичних уявлень про ринок

№ п/п	Фактори, що визначають еволюцію теоретичних уявлень про ринок	Тенденції розвитку теоретичних уявлень про ринок
1	2	3
1.	Рівень складності ринків	У силу того, як ринки стають усе більш складними і різноманітними, збільшується число теоретичних моделей ринку, що також стають усе більш складними і різноманітними, що відтворюють нові властивості ринку.
2.	Ступінь передбачуваності змін	Розвиток ринку стає менш передбачуваним, у теоретичних моделях підсилюється регулювання ринків і увага акцентується на прогностичних можливостях.
3.	Швидкість змін на ринках	Зміни на ринках прискорюються, і теоретичні моделі зі статичних перетворюються в динамічні.
4.	Ступінь впливу людського фактора на економічний розвиток	У міру того, як усе більше на результати економічної діяльності впливає людський фактор, моделі ринку усе більш відбивають потреби й інтереси різних суспільних груп, мотивацію їхніх дій і способи керування їх поведінням.

Складено автором

Третій етап розвитку був передумовою формування новітніх систем і підходів до розуміння сутності світового ринку, у зв'язку зі швидкістю розвитку змін на світових ринках, у цілому, і окремих ринках, зокрема.

На четвертому етапі, до вище викладених факторів додалися ще два ступені - передбачуваності змін і ступінь впливу людського фактора на економічний розвиток, - тому з'явилися школи і підходи, що сформували нове розуміння розвитку світової економіки і світового ринку: неокласичної економічної теорії, неоінституційної економічної теорії (Р. Коуз, О. Вільямсон, Н. Г. Менк'ю), економічної соціології, системного підходу, маркетингу, сучасної економічної теорії, а також наукові інтерпретації окремих авторів Д. Ф. Абелла, К. Р. Макконнелла і С. Л. Брю.

Однак, слід зауважити, що в основі поняття „світовий товарний ринок” кожен з науковців визначав окремо поняття „ринок”, тому спочатку важливим є розкриття саме цього поняття.

Відповідно до неокласичної економічної теорії, поняття „ринок” – це, з одного боку, агрегована сукупність індивідуальних обмінів, а з іншого боку - відносно автономна сфера з вбудованим механізмом саморегулювання^{3 4}. Альтернативні концепції пропонуються неокласичною економічною теорією і економічною соціологією, відповідно до яких „ринок” – це сукупність інституційних обмежень, у рамках яких відбувається діяльність господарських агентів [5, 6].

Прихильники інституційно-розподільного підходу вважають, що ринок являє собою сферу, де проявляється колективна діяльність соціальних груп і організацій. Тому теорія ринку припускає аналіз поведінки соціальних груп, держави, різних організацій як комерційного, так і некомерційного характеру.

Д. Ф. Абелл визначає „ринок” як виконання функцій, що задають, для заданої групи замовників і включає всі взаємозамінні технології для виконання цих функцій⁷.

З погляду системного підходу термін „ринок” – це фізична або віртуальна сукупність активних і потенційних суб'єктів, що мають відносини із приводу еквівалентного обміну вигодами (цінностями, товарами) в умовах впливу факторів зовнішнього середовища й вільного вибору можливих альтернатив, як суб'єктів, так і вигода.

Відповідно до сучасної економічної теорії, яка розглядає „ринок” як економічну категорію, тобто сукупність конкретних економічних відносин і зв'язків між покупцями й продавцями, а також торговельними посередниками із приводу руху товарів і грошей, що відбиває економічні інтереси суб'єктів ринкових відносин і забезпечує обмін продуктами праці.

З маркетингової точки зору „ринок” – це сукупність існуючих і потенційних покупців товару.

Подібне трактування пропонують К. Р. Макконнелл і С. Л. Брю: „Ринок – це інститут або механізм, що зводить разом покупців (пред'явників попиту) і продавців (постачальників) окремих товарів і послуг”[8].

Дж. Робінсон пропонує таке визначення ринку, що з невеликими варіаціями використовується антимонопольними комітетами багатьох країн: «Ринок включає однорідний товар і його замітник до того моменту, коли не буде знайдений різкий розрив у ланцюзі товарних субститутів»[9].

Таким чином, кожне з понять „ринок”, які було сформульовано вище, доповнює і ще більш повніше розкриває основну походження, сутність і сенс існування світового ринку як на місцевому, регіональному рівні внутрішніх ринків країн, так і на міжнародному ринку, активно зворотно впливаючи на макроекономічну рівновагу відособлених господарських систем.

Згідно з цим, сегменти світового ринку визначаються як традиційними факторами виробництва - землею, працею й капіталом, так і відносно новими - інформаційною технологією й підприємництвом, значимість яких зростає під впливом сучасної науково-технічної революції.

Ринки товарів і послуг, капіталів і робочої сили, що сформувалися на наднаціональному рівні, є результатом взаємодії світового попиту, світових цін і світового пропозиції, випробовують на собі вплив циклічних коливань, функціонують в умовах монополії й конкуренції.

У науковій літературі ринок часто визначається як «система економічних відносин, що складається в процесі виробництва, обігу та розподілу продукції й характеризується свободою суб'єктів господарювання у виборі контрагентів, визначенні цін і джерел ресурсів».

Світовий ринок товарів є одним з важливих елементів системи ринків, що у свою чергу розподіляється на ринки окремих товарів або груп взаємозалежних товарів. Під час аналізу ринкових відносин не станемо обмежуватися макрорівнем, цифрами національної статистики або побудовою всеохоплюючих моделей соціально-економічного ладу. Зупинимось на необхідності проведення

вивчення в послідовності від світового ринку до регіонального або національного ринку.

В нових економічних умовах „світовий ринок” – це домінуюча, організаційна форма розвитку, на основі якої відбувається процес міжнародної економічної інтеграції.

Теперішній стан світового ринку характеризується, насамперед тим, що з одного боку, знижується питома вага традиційної комерційної торгівлі, з іншого боку - зростає обсяг обміну технологіями, завдяки стійким виробничо-технологічним зв'язкам, що їх обслуговують.

Тенденції до інтеграції та глобалізації економічних, політичних і соціальних процесів світової економіки, останніх десяти століть впливають на якісні характеристики світових товарних ринків, що супроводжується активним об'єднанням або поглинанням, - трансформацією світових ринків, де панують великі корпорації [10].

Слід звернути увагу на трактування „трансформації” українським вченим Л. Г. Мельник, що розглядає трансформацію як загальне поняття, основа якого формується на наступних засадах широкого кола ринкових перетворень як між підприємствами, так і усередині кожного з них [11].

1. Трансформація менеджменту – перехід від спеціалізованих функцій менеджменту до індивідуального самоврядування.

2. Трансформація управління системами - перехід від централізованого командного управління до децентралізованого „екосистемного” командного управління.

3. Трансформація виробничої сфери, яка включає ряд якісних перетворень, пов'язаних з досягненнями науково-технічного прогресу: технологічна трансформація, трансформація просторово-часової концентрації виробничих факторів, трансформація виробничої середовища, трансформація праці, трансформація форм мотивації, трансформація економічних співвідношень, трансформація комунікацій.

4. Трансформація конкурентної стратегії – перехід від прямої конкуренції на ринках товарів до суперництва по залученню коштів споживачів, аналогічно стратегії інновацій експансії.

Таким чином, виходячи з того, що вище згадані форми трансформації належать теперішньому світовому економічному укладу та уявляють собою основу економічних перетворень в межах більшості ринкових структур світогосподарських зв'язків сучасності можна сформулювати дві основні тенденції на світових ринках: значне підвищення ефективності процесів виробництва та споживання традиційних видів ресурсів та заміщення виробництва та споживання матеріальних видів продукції їх інформаційними аналогами.

1.3. Світовий товарний ринок як основа системи міжнародного економічного співробітництва

Світовий ринок – являє собою одну з передумов виникнення світового господарства, це сфера міжнародного обміну товарами й послугами, в основі якого лежить міжнародний поділ праці. У вузькому змісті – це сукупність ринків окремих країн, пов'язаних один з одним торгово-економічними відносинами, ступінь розвитку яких відбиває рівень інтернаціоналізації виробництва, а також сферу товарного обміну; попит та пропозицію товарів, послуг, фінансових ресурсів, цінних паперів, золота, коштовностей, творів мистецтва, інвестицій та праці у масштабі світового господарства.

Для забезпечення ефективного розвитку світової економіки використовують систему ринків. Система ринків - це сукупність ринків різного типу, пов'язаних між собою головною метою забезпечення розвитку світової економіки.

У дослідженні системи ринків використовуються різні підходи до класифікації її елементів. Такі дослідники як Р. Ю. Міллер та П. Д. Блейр у своїх

дослідженнях міжгалузевого виділяють 4 підсистеми: ринок ресурсів, ринок проміжних продуктів, фінансовий ринок, ринок кінцевих продуктів [12].

До складу ринку ресурсів вони включають ринки праці, землі й капіталу; ринку проміжних продуктів – сировину, матеріали й напівфабрикати; до складу фінансового ринку – грошовий ринок і ринок фінансового капіталу, до складу ринку кінцевих продуктів – споживчі товари й послуги.

П. Хоуеллс та К. Бейн пропонують таку класифікацію ринків: ринок праці, фінансовий ринок, товарний ринок, усередині якого виділяються ринки сировини й ринки кінцевої продукції¹³.

У сучасних українських економічних дослідженнях сформувалися кілька домінуючих підходів до класифікації ринків, що відображають різні методологічні традиції та дослідницькі завдання. Найчастіше ринки структуруються відповідно до стадій суспільного відтворення, природи об'єктів купівлі-продажу та інституційних характеристик, що визначають правила взаємодії економічних суб'єктів.

Одним із ключових є відтворювальний підхід, який послідовно обґрунтовують В. М. Геєць [14, с.112-118], Л. Г. Мельник [11, с. 25-27] та А. Г. Гальчинський [15 с. 89-92]. У межах цього підходу ринок розглядається як структура, що відображає стадії суспільного відтворення, а класифікація ринків здійснюється за ознаками руху ресурсів, проміжної продукції та кінцевих товарів. Така система дозволяє аналізувати взаємозв'язки між виробництвом, обігом і споживанням благ у межах економічної системи.

Другим провідним підходом є класифікація за об'єктами купівлі-продажу, що сформована у працях О. Пархоменка [16, с. 41-46], П. Саблука [17, с. 55-60]. Ринки поділяються на споживчі, ринки засобів виробництва, фінансові ринки, ринки праці, інформаційні та інтелектуальні ринки. Такий підхід забезпечує можливість структурного аналізу економіки відповідно до типів економічних благ, що є об'єктом обміну.

Значне поширення отримав також інституційно-правовий підхід, розроблений у працях О. І. Чухна [18, с. 37-40], В. Д. Базилевича [19, с. 102-109]. Він ґрунтується на визначенні ринків як систем інститутів, що регулюють економічні відносини, і передбачає класифікацію ринків за такими характеристиками, як ступінь конкуренції, наявність формальних і неформальних правил, рівень державного регулювання та відкритість до зовнішньої конкуренції. Цей підхід є ключовим при дослідженні ринкових трансформацій і інституційної динаміки.

Загалом можна стверджувати, що в українській економічній науці домінують три підходи до класифікації ринків: відтворювальний, об'єктний та інституційно-правовий, які застосовуються як окремо, так і в комбінації залежно від мети дослідження економічних процесів.

Світовий споживчий ринок, який являє собою територіальну організацію сфери обігу, забезпечує на основі розвинених товарно-грошових відносин задоволення потреб населення при мінімальних витратах обігу.

Світовий споживчий ринок складається з трьох сегментів, які формують ринки продовольчих та непродовольчих товарів, ринок споживчих послуг.

Слід звернути увагу, що до складу факторів, які впливають на формування й розвиток кожного ринку, необхідно включати історичні фактори, оскільки одним з основних факторів, що впливають на попит на продовольчі товари є історичні й національні фактори й звички.

Основними елементами кожного ринку є попит, пропозиція й ціна. Конкретні форми ринкових відносин проявляються в кількісних і якісних відносинах основних елементів ринку. Під впливом цих елементів формуються пропорції між виробництвом і споживанням товарів та послуг.

Взаємодія сукупності політичних та економічних факторів призвела до різниці між сучасними національними економіками у розміщенні продуктивних сил, по кількісних показниках (територія, населення, ресурсний потенціал та ін.),

а також ключових якісних характеристик, що і являється передумовою формування основні тенденції розвитку світової економіки.

Висновки до розділу 1

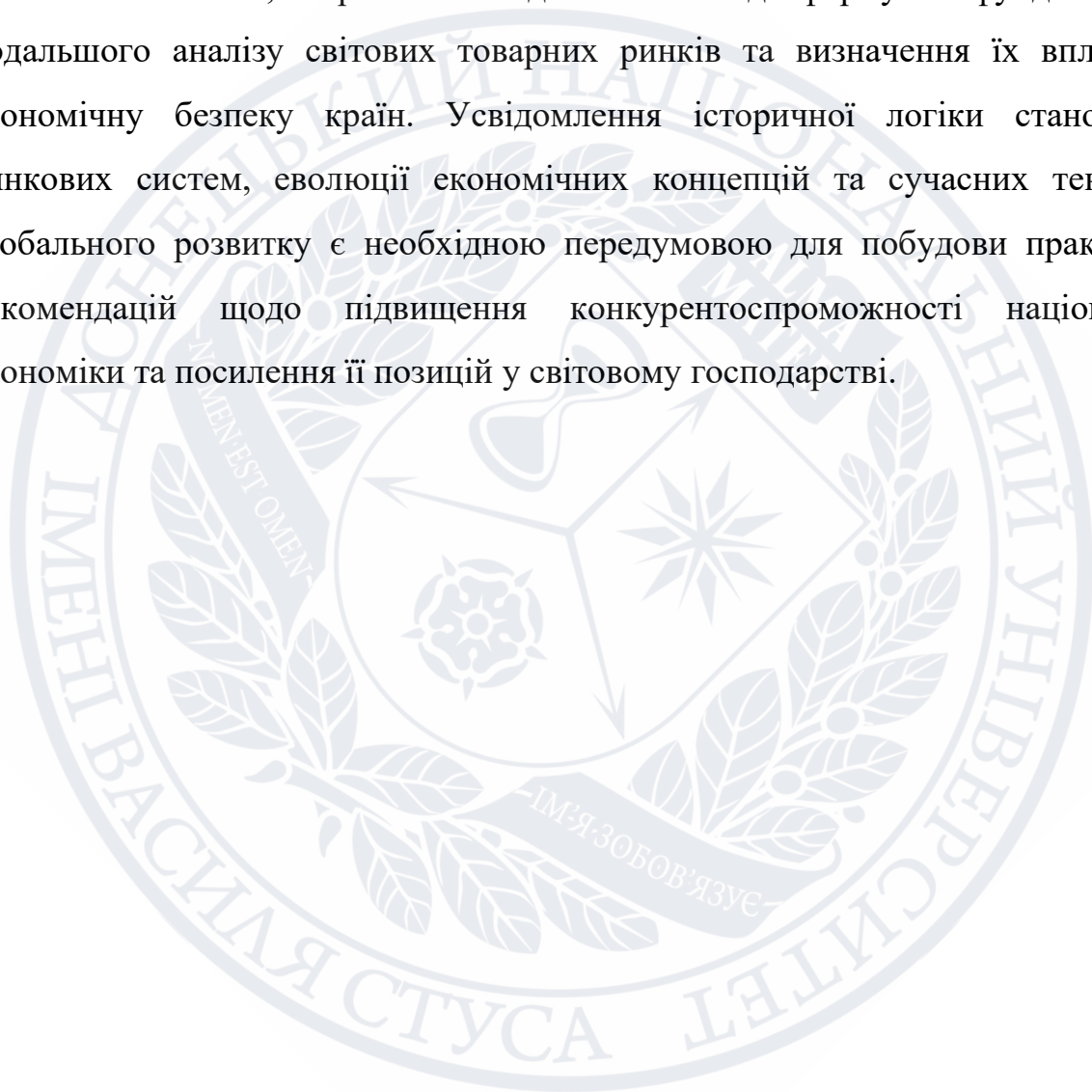
Узагальнення теоретико-методологічних підходів, поданих у розділі, дає змогу стверджувати, що сучасний світовий товарний ринок є результатом багатовікової еволюції економічних відносин, починаючи від простих обмінних операцій у межах локальних спільнот до формування інтегрованого глобального економічного простору. Світове господарство розвивалося під впливом структурних змін у виробництві, науково-технічного прогресу, міжнародного поділу праці та зростання економічної взаємозалежності держав. Водночас його сучасні риси значною мірою визначаються суперечливими тенденціями глобалізації, регіоналізації, розвитком транснаціональних корпорацій і посиленням ролі міжнародних інститутів регулювання.

Еволюція теорій ринку демонструє поступовий перехід від вузького трактування ринку як місця обміну товарів до складних концептуальних моделей, що враховують інституційну природу ринкової взаємодії, поведінкові чинники, інформаційні обмеження та роль технологічних змін. Сучасні підходи — неокласичний, інституційний, соціологічний, системний та маркетинговий — доповнюють один одного у поясненні механізмів функціонування світових товарних ринків. Особливе значення має категорія трансформації ринкових структур, яка охоплює технологічні, організаційні, управлінські та комунікаційні перетворення, що визначають характер розвитку сучасної економіки.

Дослідження світового товарного ринку як базового елементу міжнародного економічного співробітництва засвідчило, що його структура формується під впливом багаторівневих взаємозв'язків між ринками ресурсів, проміжних продуктів, фінансовими ринками та ринками кінцевих товарів. Домінування процесів економічної інтеграції, зростання ролі регіональних торговельних блоків і поширення мережевих форм організації виробництва

створюють нову архітектуру світових ринків. У цьому контексті важливе місце займають підходи українських дослідників, які класифікують ринки за відтворювальним принципом, об'єктом купівлі-продажу та інституційно-правовими ознаками, що дозволяє комплексно оцінювати їхню природу та динаміку.

Таким чином, теоретико-методологічні засади формують фундамент для подальшого аналізу світових товарних ринків та визначення їх впливу на економічну безпеку країн. Усвідомлення історичної логіки становлення ринкових систем, еволюції економічних концепцій та сучасних тенденцій глобального розвитку є необхідною передумовою для побудови практичних рекомендацій щодо підвищення конкурентоспроможності національної економіки та посилення її позицій у світовому господарстві.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЄС В СУЧАСНИХ УМОВАХ

2.1. Загальна економічна характеристика Європейського Союзу

Після завершення Другої світової війни Європа опинилася перед необхідністю відновлення зруйнованої економіки, стабілізації політичної ситуації та створення нової моделі взаємовідносин між державами, яка унеможливила б повторення руйнівних конфліктів. Саме в цих умовах зародилася ідея європейської інтеграції, спрямована на об'єднання економічних потенціалів країн Західної Європи та зміцнення їхньої конкурентоздатності в умовах формування біполярного світового порядку. Першим реальним кроком у цьому напрямі стала ініціатива Робера Шумана 1950 року, яка запропонувала спільний контроль над вуглевидобувною та металургійною галузями. Це призвело до створення 1951 року Європейської спільноти з вугілля та сталі — першого наднаціонального об'єднання, що заклало фундамент для майбутнього Союзу.

Подальший розвиток інтеграційних процесів отримав чіткі контури після підписання Римських договорів у 1957 р., коли було утворено Європейську економічну спільноту та Євратом. Саме на цьому етапі сформувалася ідея спільного ринку, що передбачала вільний рух товарів, капіталу, послуг і робочої сили. У 1960–1970-х рр. інтеграція поступово поглиблювалася: створювалися нові інституції, узгоджувалася економічна політика, а процес розширення ЄЕС призвів до приєднання Великої Британії, Ірландії, Данії та інших країн. Важливим кроком стала поява Європейської валютної системи, що підготувала основу для майбутнього валютного союзу.

Логічним продовженням цього розвитку став Маастрихтський договір 1992 р., який офіційно започаткував Європейський Союз і створив трирівневу структуру інтеграції: економічну, зовнішньополітичну та у сфері внутрішніх

справ і юстиції. Саме Маастрихт став переломним моментом, що перетворив економічну співпрацю на політичне об'єднання, водночас заклавши основи для запровадження спільної валюти — євро. З 1999 р. євро почало функціонувати в безготівковому обігу, а з 2002 р. — як реальна грошова одиниця, яку сьогодні використовують більшість країн ЄС.

Упродовж 2000–2010-х рр. інтеграційний проєкт ЄС досяг кульмінації у формі «великого розширення», коли до Союзу приєдналися держави Центральної та Східної Європи, а також Балтії, формуючи найбільший єдиний ринок у світі. Паралельно Лісабонський договір 2009 р. модернізував інституційну структуру ЄС, посилив демократичну легітимність, забезпечив ефективніший механізм ухвалення рішень і створив нові посади — зокрема Президента Європейської Ради.

Сьогодні Європейський Союз перетворився на високорозвинений політичний та економічний блок, який функціонує як інтегрована система з єдиними правилами, спільною валютою та значною координацією політики у різних сферах. Попри численні виклики — від Brexit до міграційних криз, від енергетичної безпеки до цифрової та зеленої трансформації — ЄС залишається одним із ключових глобальних акторів, що активно формує міжнародний порядок і продовжує розвивати свою модель багаторівневої інтеграції.

ЄС є одним із найбільших інтегрованих об'єднань світу за демографічною структурою. Станом на останні оцінки, у країнах-членах проживає майже 450 млн осіб, що становить близько 5,5 % населення планети. Такий масштаб формує значний споживчий ринок, широке трудове середовище та суттєвий потенціал економічного зростання [20].

Демографічний розвиток ЄС характеризується поєднанням помірного приросту та довгострокових тенденцій до поступового зменшення населення. Згідно з прогнозами, кількість жителів Євросоюзу зростатиме до 2026 р., після чого очікується стабільне скорочення. До 2100 р. чисельність населення може зменшитися до приблизно 420 млн осіб, що зумовлено впливом низького

коефіцієнта народжуваності та старінням населення, притаманним більшості європейських країн.

ЄС характеризується високою соціальною та етнокультурною різноманітністю. На території Союзу проживає близько 43 млн іноземних громадян. Із них приблизно 14 млн є громадянами інших держав-членів ЄС, тоді як решта мають громадянство країн, що не входять до об'єднання. У середньому 3,1 % мешканців держав ЄС становлять громадяни інших країн Євросоюзу, а 6,4 % — представники третіх країн. Такі показники свідчать про високий рівень мобільності робочої сили, інтенсивність міжкультурних контактів та значущість міграції для демографічного балансу регіону [20].

Територія Європейського Союзу охоплює орієнтовно 4 млн км², що включає широкий спектр природних, економічних і соціально-культурних ландшафтів. Найбільшою за населенням державою є Німеччина, а найбільшою за площею — Франція. Найменшим членом ЄС за обома показниками є Мальта.

Рівень урбанізації в ЄС є високим, але водночас збалансованим. Близько 39 % населення проживає у великих міських центрах, 36 % — у містечках та передмістях, а 25 % — у сільських районах. Ці пропорції відображають як загальноєвропейський курс на розвиток міст, так і збереження значної частки сільських територій, що виконують важливі економічні та соціальні функції [20].

Однією з ключових переваг Європейського Союзу є високий рівень внутрішньої мобільності населення, забезпечений дією Шенгенської зони, створеної у 1985 р. Шенген дозволяє громадянам країн-учасниць пересуватися територією без прикордонного контролю, що формує основу принципу вільного руху осіб. Цей механізм надає можливість громадянам ЄС без додаткових формальностей подорожувати, працювати та проживати в будь-якій країні об'єднання.

Членами Шенгену є всі держави ЄС, окрім Кіпру та Ірландії. Останніми до зони приєдналися Болгарія та Румунія у березні 2024 р. Крім того, до Шенгенської зони входять чотири держави, що не є членами Євросоюзу:

Ісландія, Норвегія, Швейцарія та Ліхтенштейн. Це підкреслює її значення як простору розширеної європейської мобільності.

Європейський Союз функціонує як єдиний внутрішній ринок, який охоплює 27 держав-членів, а також — з певними винятками — чотири країни, що не входять до ЄС. У межах цього ринку забезпечено вільний рух товарів, послуг, капіталу та осіб без технічних, правових чи адміністративних бар'єрів. Така модель сприяє інтеграції економічної діяльності, підвищенню конкурентоспроможності та формуванню спільного економічного простору.

Запроваджене у 1999 р. євро є офіційною валютою 20 країн ЄС, які разом утворюють євризону. Єдина валюта значно поглибила економічну інтеграцію, забезпечивши стабільність розрахунків та спростивши транскордонну торгівлю. У більшості держав-членів ЄС від 50 % до 80 % обсягу експорту припадає саме на ринки інших країн Євросоюзу, що підкреслює високий рівень внутрішньої економічної взаємодії [20].

ЄС є однією з провідних економік світу: його сукупний ВВП становить майже 18 трлн євро. Найбільшу частку у загальному виробництві забезпечує Німеччина, за якою слідує Франція та Італія. Структура економіки ЄС характеризується домінуванням сектору послуг, на який припадає приблизно 74 % ВВП, тоді як промисловість формує майже всю іншу частку економічної діяльності [20].

Європейський Союз має власний бюджет, призначений для фінансування ключових пріоритетів, довгострокових програм та масштабних інфраструктурних проєктів, які окремі держави-члени не могли б реалізувати самостійно через їхній обсяг чи транскордонний характер. Поточна бюджетна рамка ЄС охоплює період 2021–2027 рр. та становить приблизно 2 трлн євро [20].

Сукупний дефіцит сектору державного управління у країнах ЄС дорівнює 3,2 % ВВП. Консолідований державний борг становить 81 % ВВП, що нижче пікового значення у 90 %, зафіксованого у 2020 році під час пандемії COVID-19. Найвищий рівень боргового навантаження спостерігається у Греції, Італії, Франції, Іспанії та Бельгії, де співвідношення боргу до ВВП перевищує 100 %.

Натомість найнижчі показники зафіксовано у Люксембурзі, Болгарії та Естонії [20].

ЄС є найбільшим у світі експортером промислових товарів і послуг, забезпечуючи близько 14 % світової торгівлі товарами. Високий рівень індустриального виробництва, розвинена інфраструктура та доступ до єдиного ринку визначають конкурентні позиції Євросоюзу на глобальному ринку (рис. 2.1).

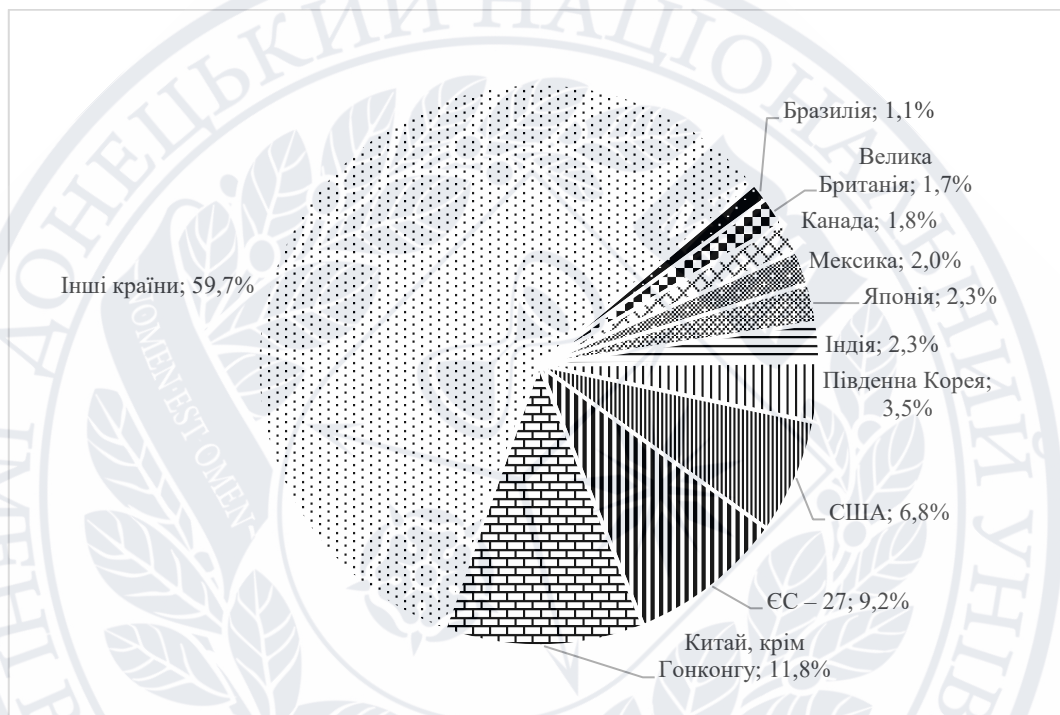

Рисунок 2.1 – Частка ЄС у світовій торгівлі станом на 2024 р. [20]

США залишаються найбільшим ринком збуту для товарного експорту ЄС, тоді як Китай є основним постачальником імпортованих товарів. У сфері послуг головними партнерами Євросоюзу виступають Сполучені Штати та Сполучене Королівство, що відображає їхню ключову роль у міжнародних фінансових, бізнесових та інтелектуальних послугах.

Соціально-демографічний розвиток ЄС демонструє поєднання високих стандартів життя з поглибленням структурних викликів, пов'язаних зі старінням населення, нерівністю на ринку праці та ризиками соціальної вразливості. Тривалість життя у ЄС залишається однією з найвищих у світі: середній

показник становить майже 79 років для чоловіків та 84 роки для жінок, що свідчить про розвинену систему охорони здоров'я та доступність медичних послуг. Підтвердженням цього є й суб'єктивні оцінки громадян: 68 % населення віком від 16 років і старше вважають свій стан здоров'я добрим або дуже добрим [20].

Водночас демографічні зміни створюють масштабні соціально-економічні наслідки. У більшості країн ЄС триває процес старіння населення, що призводить до зменшення частки осіб працездатного віку. Співвідношення населення працездатного віку до осіб старшої вікової групи скоротилося з 3,8 у 2002 р. до 2,7 у 2024 р., і прогнозовано продовжуватиме знижуватися. Це безпосередньо впливатиме на стійкість пенсійних систем, обсяги державних доходів і потребу в розширенні секторів охорони здоров'я та соціального догляду [20].

Ситуація на ринку праці також відображає як позитивні тенденції, так і помітні дисбаланси. Загальний рівень безробіття становить 5,9 %, що є порівняно низьким показником для розвинених економік. Однак молодіжне безробіття залишається суттєво вищим: 14,9 % осіб віком 15–24 років не працевлаштовані, що вдвічі перевищує середній показник по ЄС. Структура зайнятості характеризується домінуванням сектору послуг, у якому зосереджено 74 % робочої сили, тоді як промисловість, будівництво, сільське господарство та пов'язані сектори залучають меншу частку працівників [20].

Гендерна рівність на ринку праці залишається важливою, але нерозв'язаною проблемою. Жінки в ЄС у середньому заробляють на 12 % менше, ніж чоловіки, а їхнє представництво на керівних посадах залишається обмеженим. Частка жінок-керівниць становить лише 35 %, і в жодній країні ЄС вона не досягає 50 %. Водночас найбільш прогресивні показники у цій сфері демонструють Швеція, Латвія, Польща, Угорщина та Болгарія, тоді як найнижчі — Кіпр, Хорватія та Італія [20].

Економічна ситуація в ЄС у 2024 р. характеризувалася зниженням інфляції до 2,6 %, що стало результатом стабілізації енергетичних ринків після суттєвого

цінового стрибка у 2022–2023 роках. Найбільш відчутним зростання цін залишалося у групі харчових продуктів, напоїв і алкогольної продукції, тоді як інфляція в категоріях транспорту та житлово-комунальних послуг помітно зменшилася [20].

Попри високі соціальні стандарти, значна частка населення залишається вразливою до економічних ризиків. Понад 93,3 млн осіб у ЄС перебувають під загрозою бідності або соціального відчуження. Особливо вразливою групою є домогосподарства з дітьми: понад кожен п'ятий європеєць, який проживає в такому домогосподарстві, належить до групи ризику. Крім того, 30 % населення ЄС не мають можливості покрити несподівані витрати, що свідчить про відсутність достатньої фінансової «подушки». Найвищі рівні ризику бідності фіксуються у Болгарії та Румунії, а найнижчі — у Чехії та Словенії, що підкреслює наявність значних внутрішніх відмінностей у соціально-економічному розвитку держав-членів (рис. 2.1) [20].

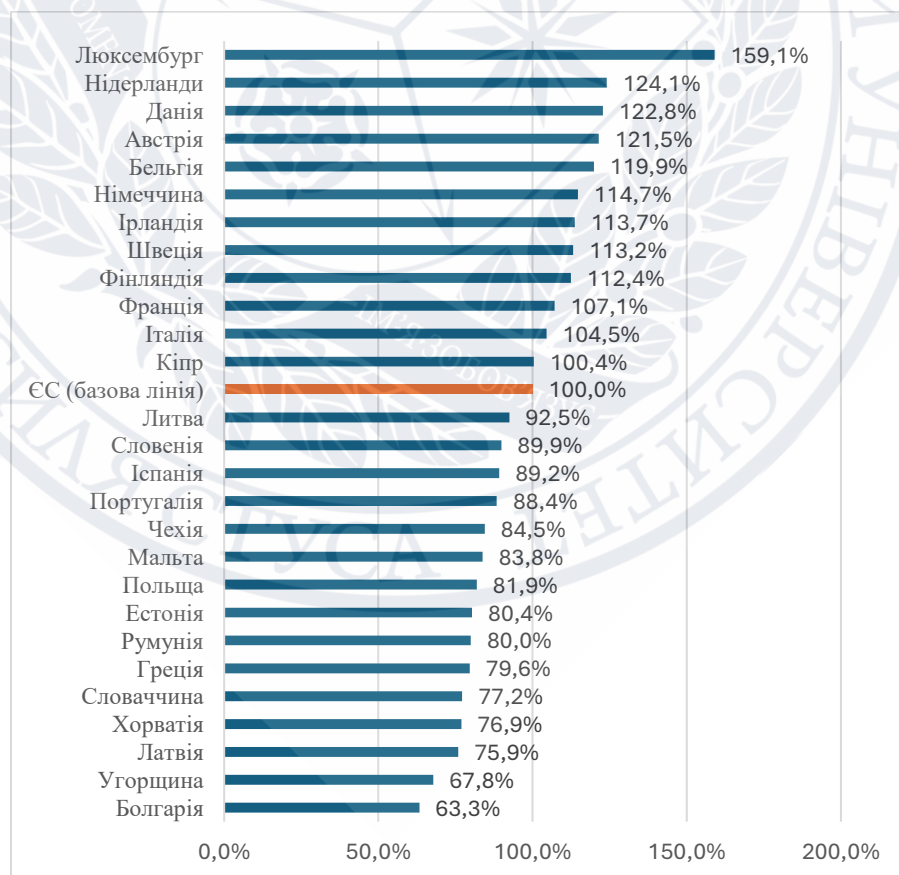

Рисунок 2.2 – Рівень життя в ЄС: споживання на душу населення станом на 2022 р. [20]

Динаміка валового внутрішнього продукту країн ЄС-27 у 2013–2024 роках відображає період поступального економічного відновлення після боргової кризи в Єврозоні, подальше зміцнення економік у 2016–2019 роках, короткостроковий спад у 2020 році внаслідок пандемії COVID-19 та швидке повернення до позитивної траєкторії у 2021–2024 роках. Загалом більшість країн Європейського Союзу демонструють стабільне довгострокове зростання, хоча темпи цього зростання різняться залежно від вихідного рівня розвитку, структури економіки та чутливості до зовнішніх шоків (рис. 2.3).

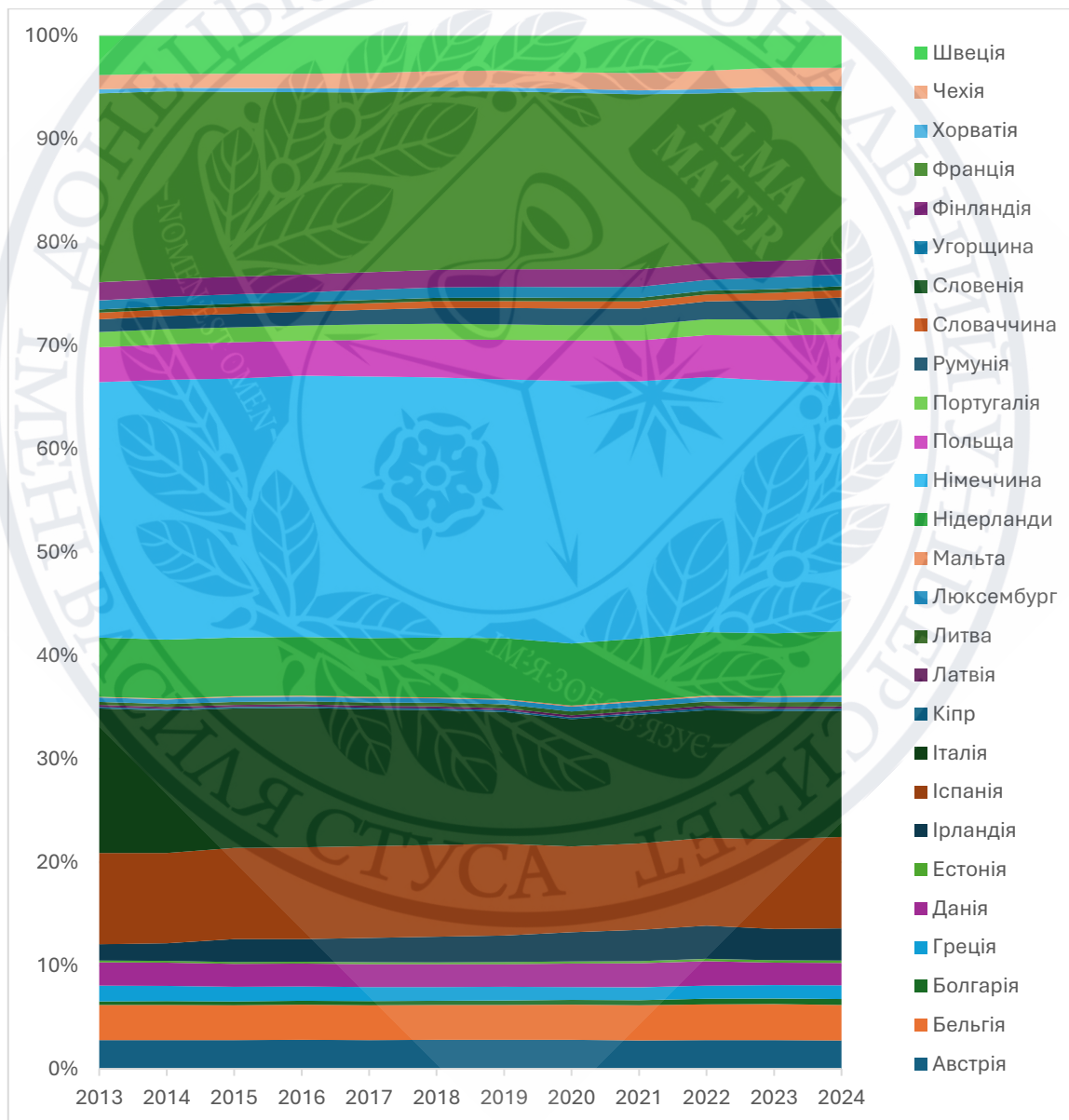

Рисунок 2.3 – Частка країн-членів в сукупному ВВП ЄС-27, 2013-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [21]

У групі найбільших економік Євросоюзу – Німеччини, Франції, Італії, Іспанії та Нідерландів – простежується поступове збільшення обсягів виробництва протягом усього періоду. Німеччина нарощує ВВП з 3,20 трлн євро у 2013 році до понад 4,32 трлн євро у 2023 р., підтверджуючи статус економічного ядра ЄС. Франція демонструє плавне та рівномірне зростання від 2,23 до 2,92 трлн євро, тоді як Італія поступово збільшує ВВП з 1,70 до понад 2,19 трлн євро, хоча її економіка залишається більш вразливою до циклічних коливань. Іспанія, яка у 2013 р. ще перебувала під впливом наслідків фінансової кризи, зростає від 1,12 до 1,59 трлн євро у 2024 р., демонструючи ефективність структурних реформ. Нідерланди продовжують динамічне зростання — з 720 млрд у 2013 р. до понад 1,12 трлн євро у 2024 р., що робить їх однією з найуспішніших економік у ЄС у зазначений період [21].

Особливо швидкі темпи економічного зростання демонструють країни Центральної та Східної Європи, які у 2013–2024 рр. продовжують процес інтенсивної економічної конвергенції. Польща збільшує ВВП з 427 млрд до 848 млрд євро, практично подвоївши економічний показник. Румунія демонструє ще вищі темпи зростання — від 167 млрд до 353 млрд євро, що свідчить про стрімку модернізацію та інтеграцію у європейські виробничі ланцюги. Чехія збільшує обсяг ВВП з 179 млрд до 320 млрд євро, а Угорщина — зі 116 млрд до 206 млрд євро. Балтійські країни — Литва, Латвія та Естонія — також подвоюють або мають близькі до подвоєння показники, демонструючи високу динаміку завдяки активним реформам, зростанню продуктивності та інтеграції в ринок ЄС [21].

У малих державах-членах спостерігається різноманіття моделей зростання. Ірландія, відома залученням транснаціональних технологічних корпорацій, збільшує ВВП з 275 млрд євро у 2013 р. до 562 млрд євро у 2024 р., забезпечивши одне з найвищих зростань у ЄС. Люксембург продовжує зміцнювати свій фінансовий сектор і підвищує ВВП з 56 млрд до 86 млрд євро. Мальта та Кіпр демонструють стійкі позитивні тенденції, відновлюючись після кризових явищ початку 2010-х років та коронавірусної кризи. Подібну траєкторію мають

Словенія, Словаччина й Хорватія, які зростають на основі модернізації виробничих секторів та розвитку сфери послуг [21].

У 2020 р. практично всі економіки ЄС зазнали тимчасового спаду через пандемію COVID-19, що призвело до зниження ділової активності та переривання глобальних ланцюгів постачання.

Водночас падіння ВВП було короткотривалим, і вже у 2021 р. більшість країн повернулися на траєкторію зростання. У 2022–2024 рр. відбулося повне відновлення номінальних показників, а в ряді країн — значне перевищення докризових рівнів. Це свідчить про високу стійкість економічної системи ЄС, ефективність спільних фіскальних інструментів та гнучкість внутрішнього ринку Союзу.

Отже, у 2013–2024 рр. ВВП країн ЄС-27 демонструє стійку позитивну динаміку у довгостроковій перспективі, хоча регіональні відмінності залишаються суттєвими. Західноєвропейські економіки забезпечують стабільний фундамент розвитку, Південна Європа поступово відновлюється після кризових явищ, а Центральна та Східна Європа виступають рушійною силою економічної конвергенції в межах Союзу. Сукупно ці процеси формують зміцнення економічного потенціалу Європейського Союзу та підвищують його стійкість до зовнішніх викликів.

2.2 Аналіз зовнішньої торгівлі країн-членів ЄС-27

Аналіз довгострокової динаміки зовнішньоторговельних потоків ЄС-27 свідчить про хвилеподібний характер розвитку експорту та імпорту, який значною мірою зумовлений глобальними економічними циклами, структурними змінами на світових ринках, ціновими факторами та кризовими явищами.

У період 2010–2014 рр. імпорт та експорт ЄС поступово зростали після фінансової кризи 2008–2009 рр. Імпорт збільшився з 1471 млрд євро до 1625 млрд, тоді як експорт піднявся з 1435 млрд до 1796 млрд євро. Саме з 2012 р. ЄС переходить до стійкого позитивного торговельного сальдо, що свідчить про

конкурентні позиції європейських виробників на світових ринках та зміцнення внутрішнього ринку (рис. 2.4) [22].

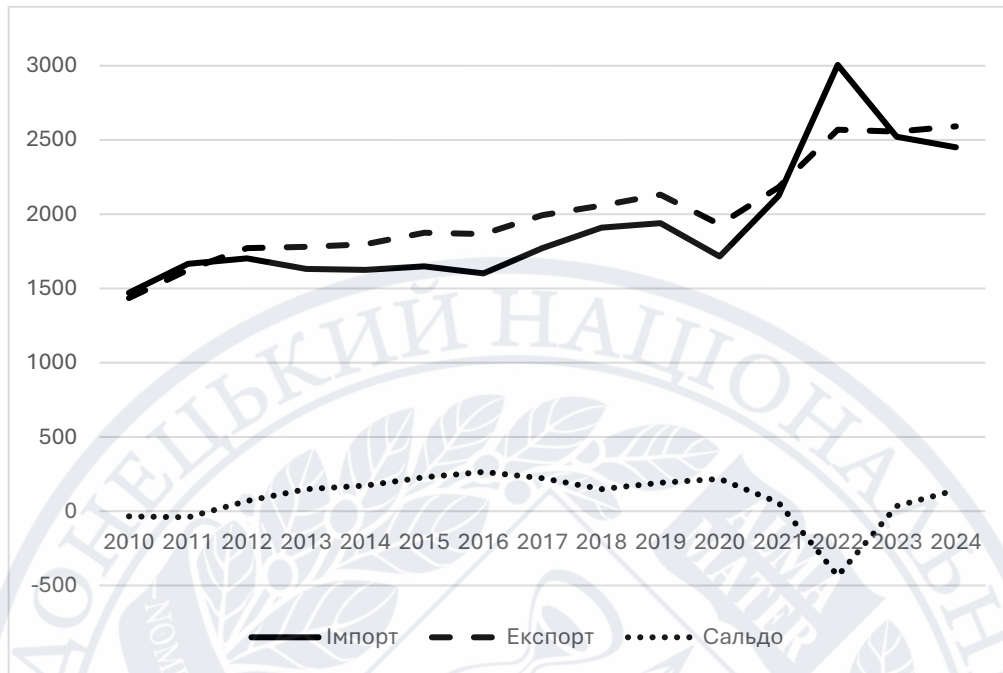

Рисунок 2.4 – Показники зовнішньої торгівлі ЄС-27, 2010-2024 рр.

Джерело: складено автором на основі [22]

У 2015–2019 рр. зовнішня торгівля демонструє стабільне зростання. Імпорт і експорт зростають відносно синхронно, досягаючи відповідно 1940 млрд та 2132 млрд євро у 2019 рі. Торговельне сальдо залишається позитивним і варіює в межах 190–265 млрд євро, що підтверджує здатність ЄС утримувати профіцит навіть за умов посилення глобальної конкуренції.

У 2020 р., під впливом пандемії COVID-19, спостерігається різке скорочення обсягів торгівлі: імпорт падає до 1715 млрд євро, а експорт — до 1932 млрд євро. Незважаючи на кризу, сальдо залишається позитивним (216,96 млрд), хоча загальний спад демонструє вразливість торговельних потоків до глобальних шоків.

Після пандемії, у 2021 р., відбувається активне відновлення торговельної активності. Імпорт зростає до 2123 млрд євро, а експорт — до 2180 млрд євро, що супроводжується помірним позитивним сальдо. Проте вже у 2022 році різке зростання цін на енергоносії внаслідок енергетичної кризи та геополітичної

напруги призводить до стрімкого збільшення імпорту до 3005 млрд євро, тоді як експорт зростає значно повільніше — до 2570 млрд євро. У результаті ЄС отримує значний дефіцит зовнішньої торгівлі на рівні –435,5 млрд євро, який стає найбільшим за весь період спостережень.

У 2023–2024 рр. ситуація стабілізується. Імпорт знижується до 2522 млрд у 2023 р. та 2449 млрд у 2024 р., тоді як експорт зберігає позитивну динаміку та зростає до 2556 млрд і 2591 млрд відповідно. Торговельне сальдо повертається до профіциту й становить 34,2 млрд євро у 2023 році та 142 млрд євро у 2024 році, що свідчить про нормалізацію енергетичних ринків і відновлення конкурентних позицій ЄС.

Загалом, за 2010–2024 рр. можна виділити декілька ключових тенденцій:

- стійке зростання експорту до 2019 року, що свідчить про зростання ролі ЄС як глобального виробничого та технологічного центру;
- постійний профіцит торгівлі (за винятком 2010–2011 та критичного 2022 року);
- висока чутливість імпорту до цінових шоків, особливо на енергоносії (2022 рік)
- швидке відновлення торгівлі після криз, з поверненням профіциту після пандемічного та енергетичного потрясінь;
- посилення ролі внутрішнього ринку, що допомогло зменшити масштаб негативних зовнішніх впливів.

Таким чином, динаміка зовнішньої торгівлі ЄС-27 у 2010–2024 рр. відображає як структурні переваги єдиного ринку та високотехнологічного експорту, так і вразливість до зовнішніх енергетичних і геополітичних шоків, які здатні суттєво впливати на торговельний баланс.

Серед країн ЄС Німеччина мала значно найбільшу частку торгівлі з країнами поза ЄС у 2024 р., забезпечивши 27,4% експорту товарів ЄС до країн, що не входять до ЄС, та майже одну п'яту (18,6 %) імпорту ЄС (див. рис. 2.5). Наступні три найбільші експортери, Італія (11,8 %), Франція (10,6%) та

Нідерланди (10,2%), були єдиними іншими країнами ЄС з двозначною часткою експорту ЄС [23].

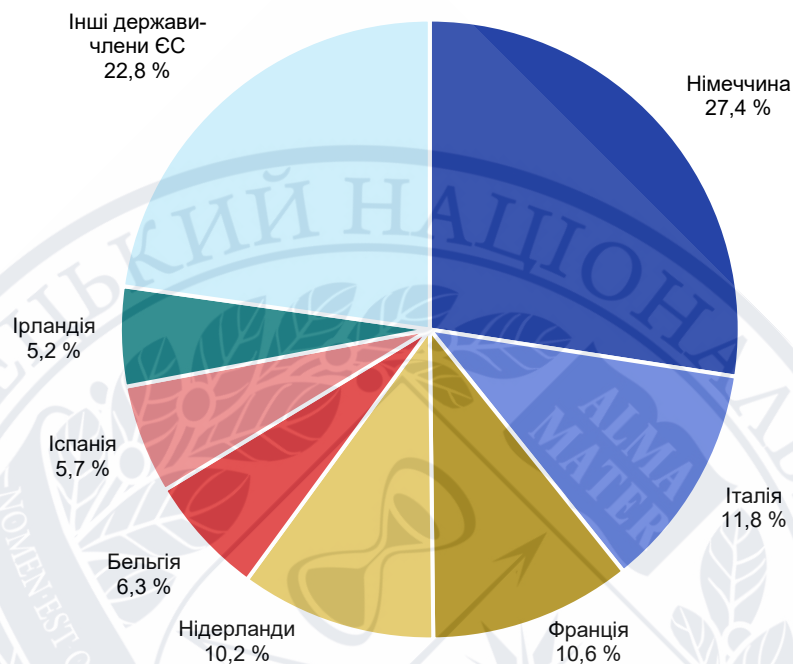

Рисунок 2.5 – Експорт товарів до країн поза ЄС, 2024 р. [23]

Нідерланди (17,8%), Франція (10,4%) та Італія (9,9%) йшли за Німеччиною як найбільші імпортери товарів з країн, що не входять до ЄС, у 2024 р. (рис. 2.6). Відносно високу частку Нідерландів можна, принаймні частково, пояснити значною кількістю товарів, що надходять до ЄС через Роттердам, який є провідним морським портом ЄС, так званим роттердамським ефектом.

Найбільший профіцит торговельного балансу товарами з країнами поза ЄС, який у 2024 році оцінений у 255,0 млрд євро, був зафіксований у Німеччині, за нею йдуть Італія (65,1 млрд євро) та Ірландія (57,1 млрд євро).

Найбільший торговельний дефіцит у торгівлі товарами з країнами поза ЄС зафіксували Нідерланди (170,2 млрд євро), Іспанія (45,6 млрд євро) та Польща (22,9 млрд євро).

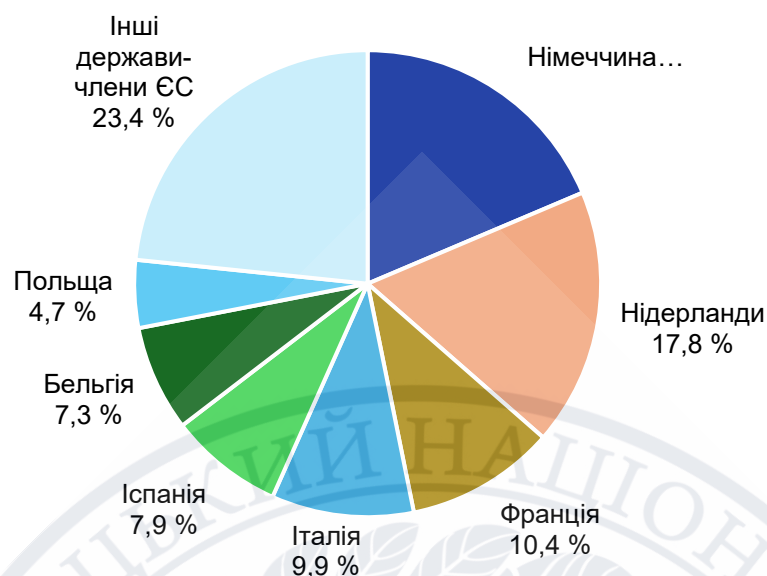

Рисунок 2.6 – Імпорт товарів з країн поза ЄС, 2024 р. [23]

США залишалися найбільшим імпортером товарів, експортованих з ЄС у 2024 році (див. рис. 2.7) з часткою 20,6 %. Велика Британія посіла друге місце (13,2% від загального обсягу ЄС), за нею йшов Китай (8,3%). Китай був найбільшим постачальником товарів до ЄС у 2024 р. з часткою 20,1 %. Сполучені Штати (12,9 %) йшли з деяким відривом.

Між 2023 і 2024 роками серед основних торговельних партнерів найвищий річний темп зростання був зафіксований для експорту до США (5,6%) та Японії (4,5%), тоді як експорт до Китаю (-4,6%) та Південної Кореї (-2,7%) найбільше скоротився (рис. 2.7).

Що стосується імпорту, то між 2023 і 2024 роками імпорт товарів найбільше скоротився з Норвегії (-13,0%) та Японії (-10,7%). Найбільше зростання імпорту було зафіксовано для Індії (+9,0%) та Бразилії (+3,2%).

У 2024 р. сальдо торгівлі товарами ЄС зафіксувало профіцит у 147 млрд євро, що означає збільшення на 113 млрд євро порівняно з 2023 р. (34 млрд євро). У період з 2014 по 2024 роки ЄС щороку мав торговельний профіцит, за винятком 2022 р., коли високі ціни на енергоносії призвели до значного дефіциту. В усі інші роки профіцити у торгівлі машинами, транспортними

засобами та хімічною продукцією переважали над дефіцитами, спричиненими енергетичними цінами.

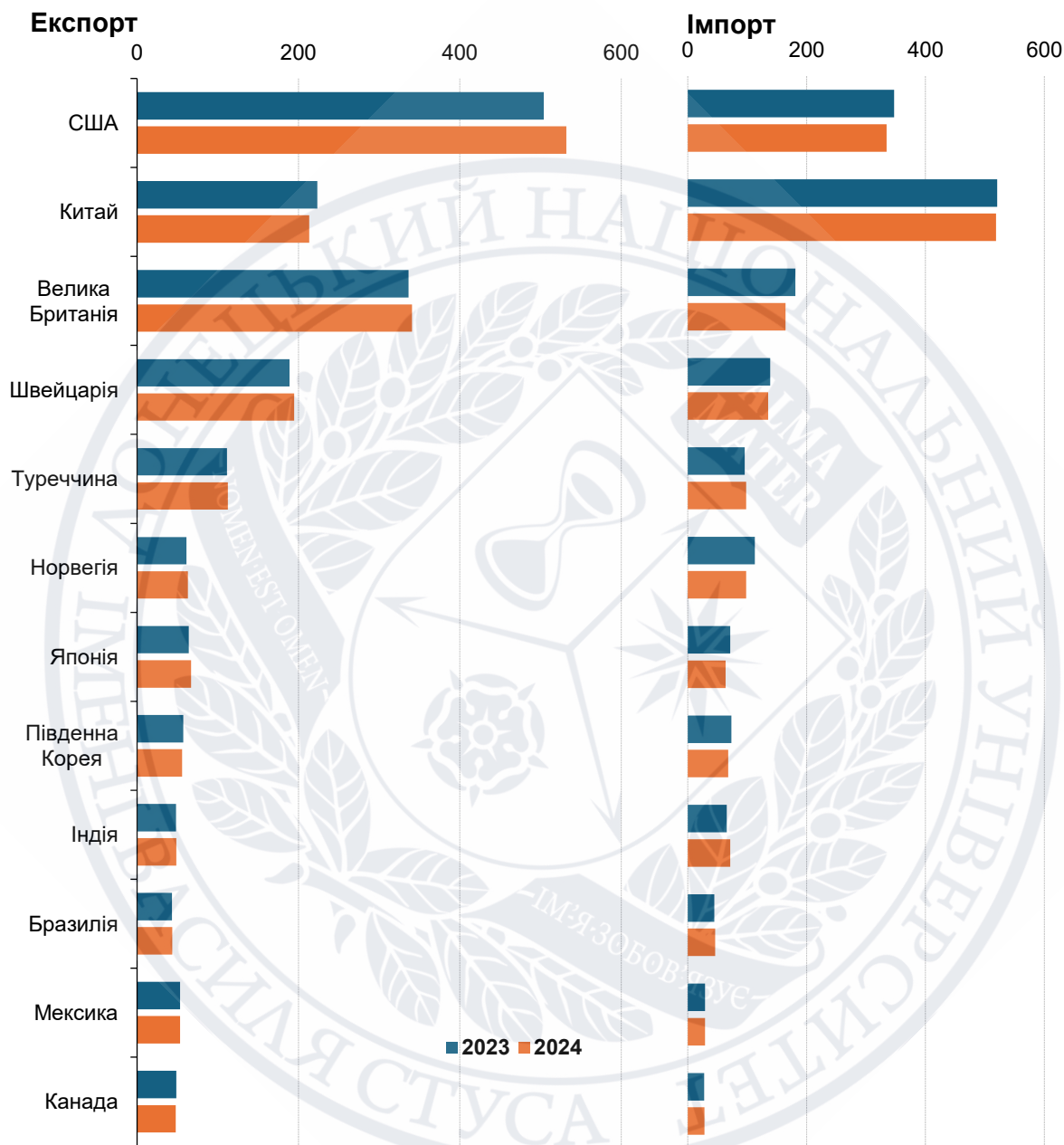

Рисунок 2.7 – Торгівля товарами з країнами поза ЄС за основними торговельними партнерами, ЄС, 2023 та 2024 рр. [23]

Група «Хімікати та пов'язані з ними продукти» за останнє десятиліття продемонструвала найбільше зростання, подвоївши профіцит порівняно з 2014 р.

— зі 119,1 млрд євро до 238,1 млрд євро. Сальдо у категорії «харчові продукти та напої» також істотно зросло — з 33,5 млрд євро до 52,4 млрд євро.

Натомість інші промислові товари змінили своє становище з профіциту у 35,3 млрд євро у 2014 році на дефіцит у 11,2 млрд євро у 2024 р.

Частки окремих товарних груп в експорті товарів ЄС майже не змінилися між 2023 і 2024 роками (див. рис. 2.8). Відбулося зниження на 1,2 п. п. для хімікатів та пов'язаних з ними продуктів і зростання на 1,0 п. п. для машин та транспортних засобів.

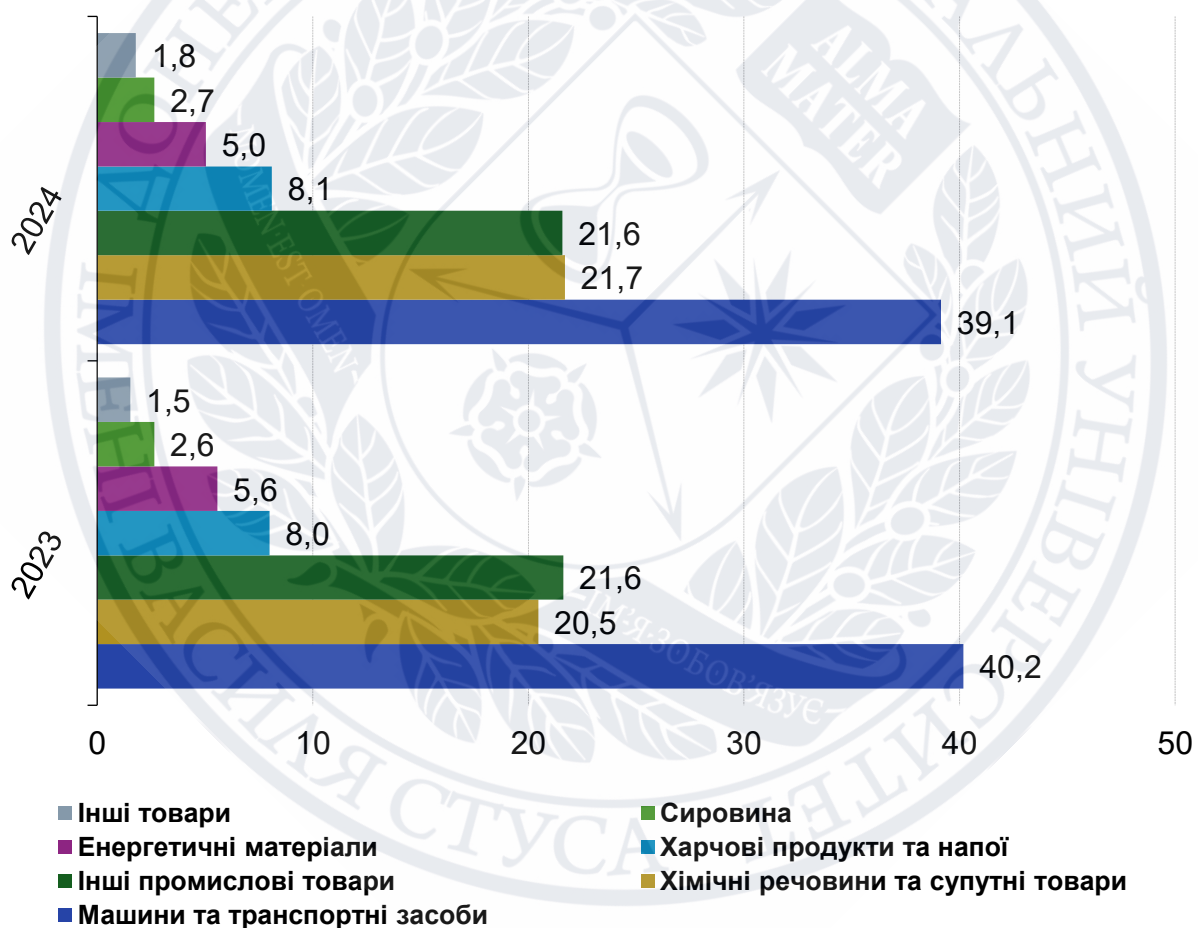

Рисунок 2.8 – Основні експортні товари ЄС у 2023-2024 рр., % [23]

Щодо товарної структури імпорту ЄС, частка енергоносіїв зросла на 2,5 п. п. між 2023 та 2024 роками (див. рис. 2.9). Натомість за той самий період

частка всіх інших груп товарів зменшилася, особливо групи «інші промислові товари», показник якої скоротився на 0,9 п. п.

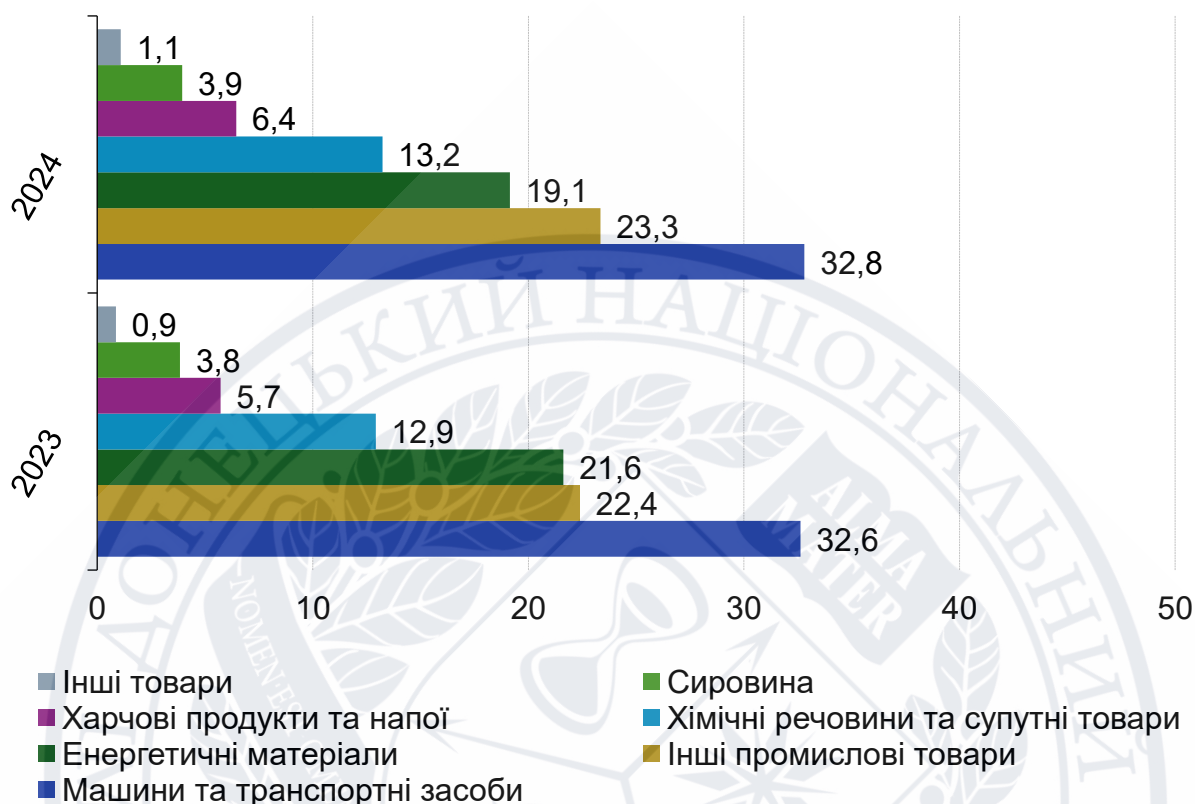

Рисунок 2.9 – Основні імпорتنі товари ЄС у 2023-2024 рр., % [23]

Торгівля товарами між країнами ЄС (внутрішньоєвропейська) у 2024 році, якщо оцінювати за експортом, становила 4 025 млрд євро. Це на 56 % більше, ніж обсяг експорту ЄС до країн, що не входять до Союзу, який склав 2 584 млрд євро.

Подібно до торгівлі з країнами поза ЄС, Німеччина також була державою-членом із найвищим рівнем внутрішньоєвропейської торгівлі у 2023 році: вона забезпечувала 21,0 % експорту товарів ЄС до інших країн ЄС та 22,0 % імпорту товарів ЄС з інших держав ЄС (див. рис. 2.10).

Нідерланди (14,6 %) були єдиною другою державою ЄС, що забезпечила понад одну десяту частину внутрішньоєвропейського експорту – знову ж таки внаслідок так званого роттердамського ефекту.

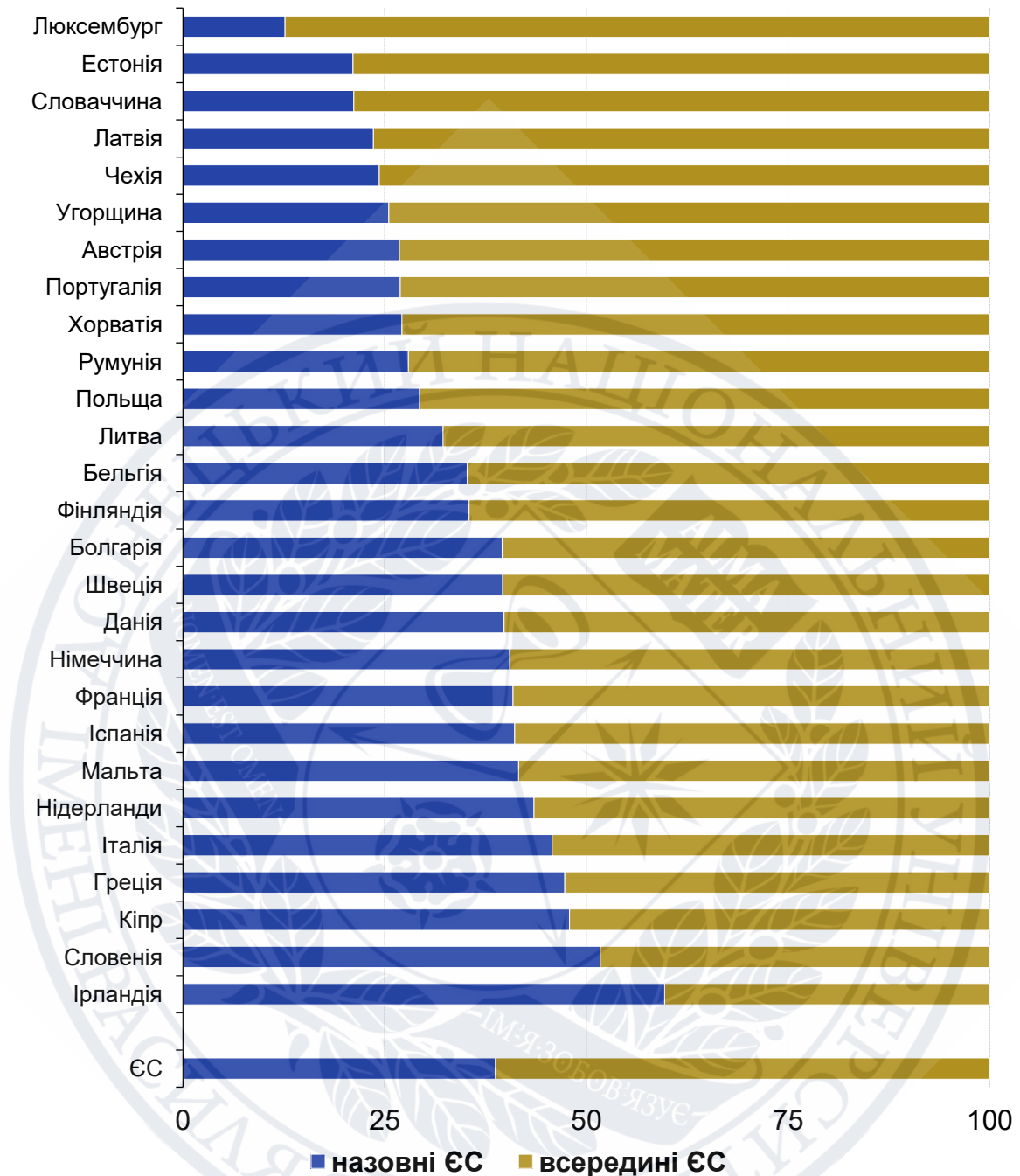

Рисунок 2.10 – Внутрішньо- та зонішньоевропейська торгівля країн ЄС у 2024 р., % [23]

У свою чергу Франція (11,3 %) була єдиною другою країною ЄС, на яку припало більш ніж одна десята частина внутрішньоевропейського імпорту [23].

У 2024 році найвищі частки внутрішньоевропейської торгівлі (понад 75 % загальної торгівлі товарами) були зафіксовані в: Чехії (75,7 %), Латвії (76,4 %),

Словаччині (78,8 %), Естонії (78,9 %), Люксембурзі (87,3 %).

Водночас цей показник знижувався до 48,3 % у Словенії та 40,3 % в Ірландії.

2.3. Експортний потенціал країн ЄС на ринку США

Трансатлантичні відносини є ключовою артерією світової економіки. Разом Європейський Союз та США становлять майже 30% світової торгівлі товарами та послугами та 43% світового валового внутрішнього продукту (ВВП, вираженого в доларах США). ЄС та США мають найтісніші економічні відносини у світі. 2024 рік став ще одним рекордним роком, коли двостороння торгівля товарами та послугами досягла 1,68 трильйона євро. Це більше, ніж ВВП Іспанії. Щодня Атлантику перетинають товари та послуги на суму понад 4,6 мільярда євро.

Рис. 2.11 показує, як розвивалася торгівля товарами та послугами між ЄС та США між 2014 та 2024 роками. Торгівля як товарами, так і послугами за цей період зросла більш ніж удвічі. У 2014 році загальний обсяг торгівлі склав трохи більше 739 мільярдів євро, тоді як у 2024 році він досяг 1,68 трильйона євро.

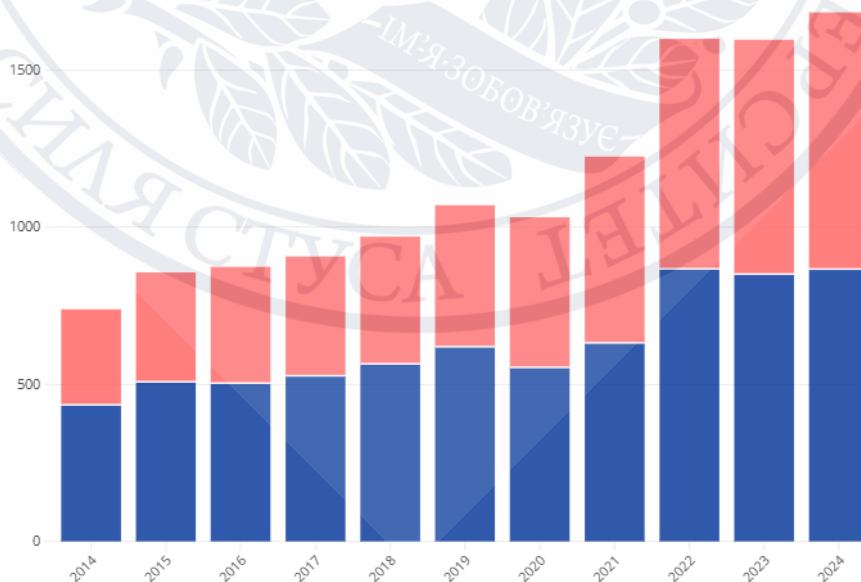
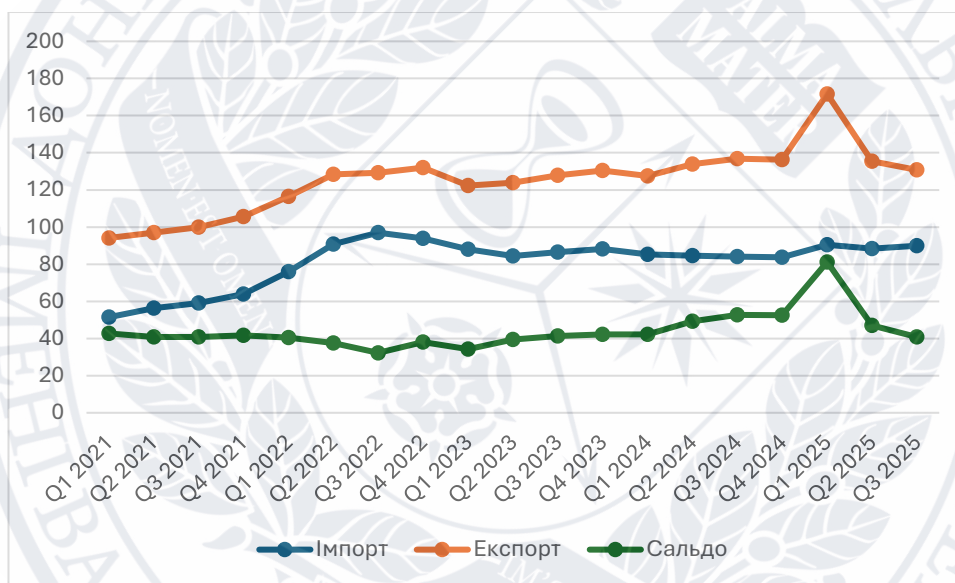

Рисунок 2.11 – Динаміка зовнішньої торгівлі США та ЄС у 2014-2024 рр. [24]

Ринок США є найбільшим позаєвропейським напрямом експорту для Європейського Союзу та одним із ключових драйверів зростання зовнішньоторговельної активності країн-членів. Сукупні поставки товарів ЄС до Сполучених Штатів у 2024 р. перевищили 530 млрд євро, що становить понад п'яту частину всього експорту ЄС до третіх країн.

У 2025 році ця динаміка зберігалася, але з помітними відмінностями. Зокрема, загроза потенційної торговельної війни між Сполученими Штатами та ЄС спричинила різке зростання двосторонніх торговельних потоків у I кварталі, причому як імпорт, так і особливо експорт суттєво збільшилися (див. рис. 2.12), після чого у другому кварталі відбулося значне зниження [25].

Рисунки 3.12 – Показники торгівлі товарами між ЄС та США, 2021-2025 рр., млрд євро [25]

У третьому кварталі імпорт зріс незначно, тоді як експорт продемонстрував помірне зменшення — падіння, яке було б набагато глибшим, якби одна велика компанія не змогла погодити зі Сполученими Штатами тимчасову паузу у запровадженні тарифів на хімічну продукцію. Ця домовленість призвела до різкого зростання експорту хімічної продукції у вересні 2025 року, частково компенсуючи загальне зниження, що спостерігалось в попередні місяці. У результаті профіцит ЄС у торгівлі товарами зі

Сполученими Штатами скоротився з 81 млрд євро в I кварталі 2025 року до 41 млрд євро в III кварталі 2025 року.

На рисунку 2.13 показано торговельний баланс за товарними групами. У третьому кварталі 2025 р. сукупний профіцит для хімічної продукції та супутніх товарів, машин та транспортних засобів, інших промислових товарів, а також продуктів харчування та напоїв був вищим, ніж сукупний дефіцит для енергетики, сировини та інших товарів. Профіцит торговельного балансу для хімічної продукції повернувся до «нормального» рівня у третьому кварталі 2025 р. (23 млрд євро) порівняно з першим кварталом 2025 р. (54 млрд євро), коли експортери значно збільшили експорт в очікуванні можливого запровадження тарифів США.

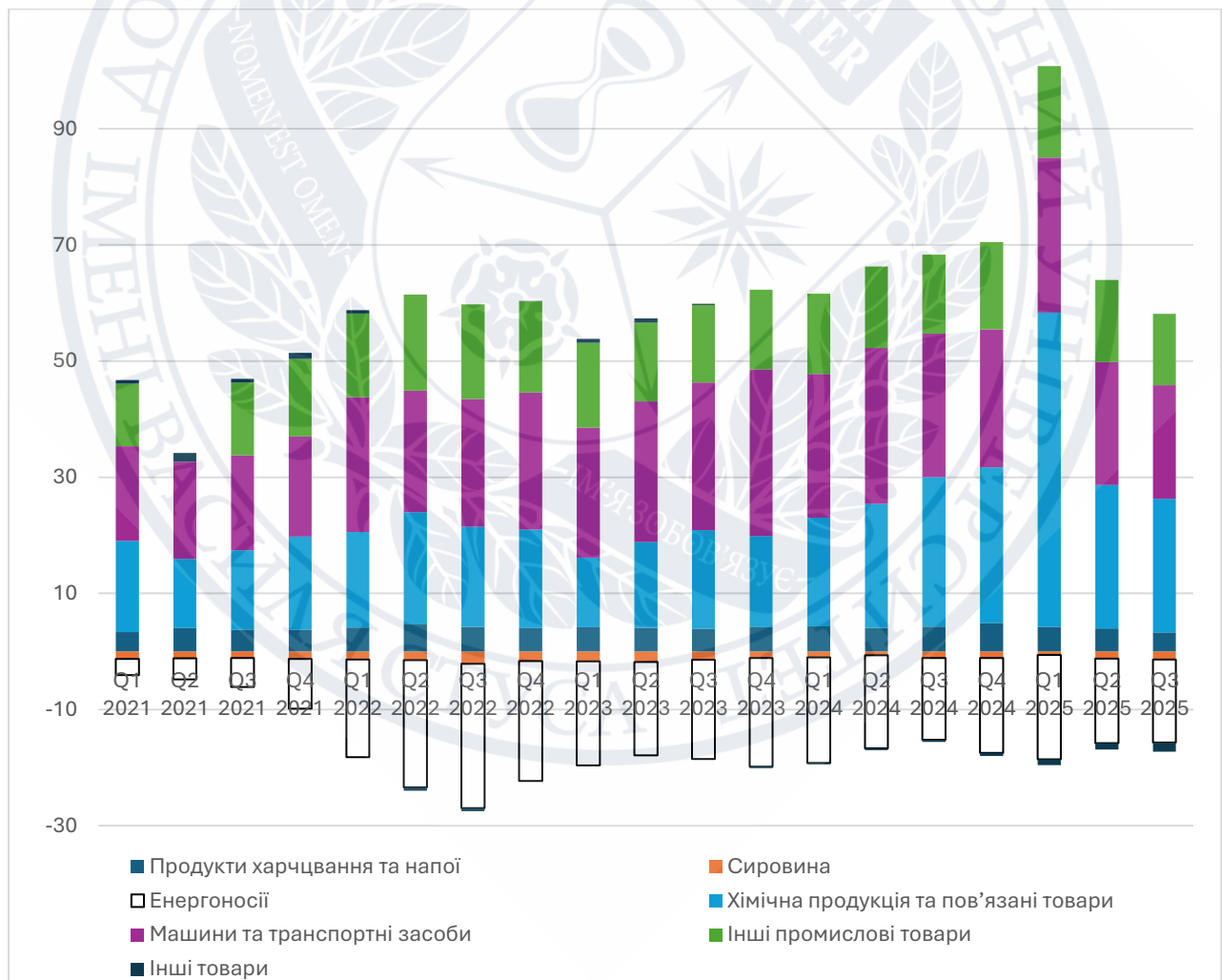

Рисунок 2.13 – Торговельний баланс ЄС та США за товарними групами протягом 2021-2025 рр., млрд євро [25]

Між першим кварталом 2021 року та першим кварталом 2022 року зростання імпорту ЄС зі Сполучених Штатів, Китаю та решти світу відбувалося за схожими тенденціями. Після агресії Росії проти України ЄС збільшив імпорт енергетичних продуктів зі Сполучених Штатів. Як наслідок, імпорт ЄС зі Сполучених Штатів зріс більше, ніж імпорт з Китаю та решти світу, і залишався на порівняно вищому рівні.

Після вторгнення Росії в Україну та запровадження заборон на російську нафту й газ ЄС замінив частину імпорту російського газу американським зрідженим природним газом (LNG). У 2024 році ЄС імпортував понад 45 мільярдів кубічних метрів LNG зі США. Це становить 16,5% загального імпорту газу ЄС і майже 45 % імпорту LNG (рис.2.14).

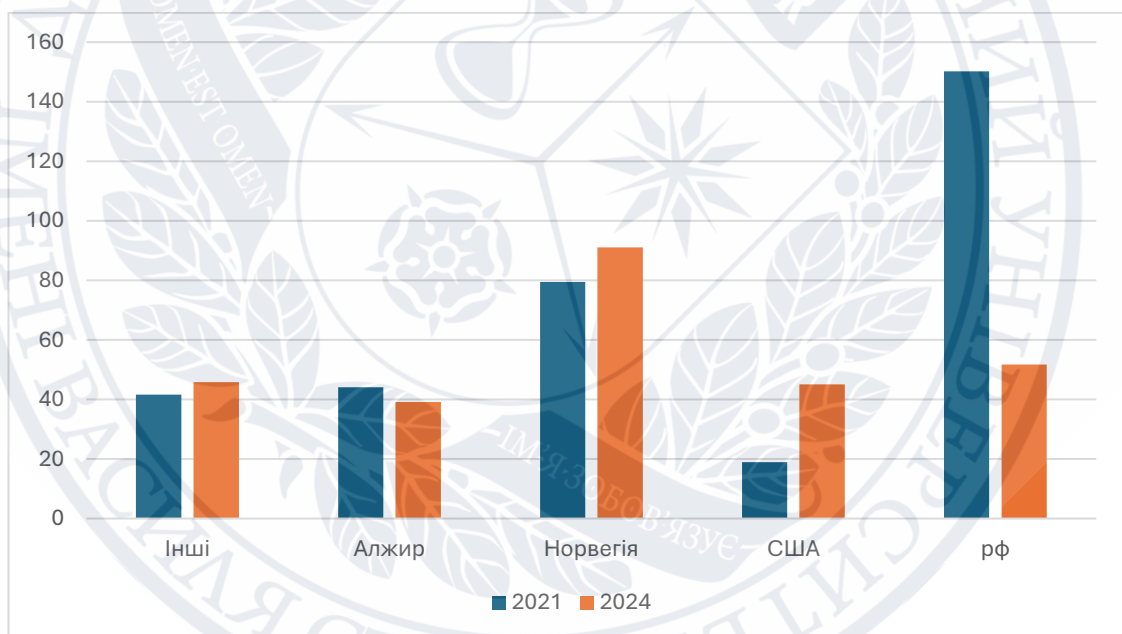

Рисунок 2.14 – Країни-експортери природного газу до ЄС у 2021 та 2024 рр. млрд м³ [24]

Унаслідок цього у 2025 році паливо стало найбільшою групою товарів, що імпортувалися зі США, за якою слідували машинобудівна продукція та фармацевтичні препарати (рис. 2.15).

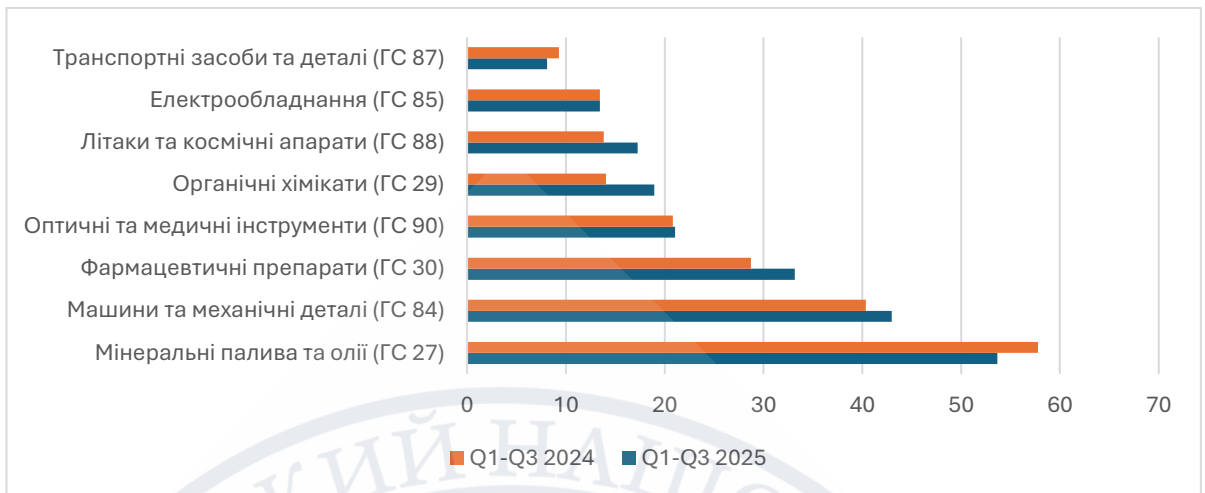

Рисунок 2.15 – Найбільші групи товарів у імпорті зі США до ЄС протягом I-III кварталів 2024-2025 рр., млрд євро [25]

Трьома основними групами товарів, експортованих до Сполучених Штатів у перші три квартали 2025 року, були фармацевтична продукція, машинобудівна продукція та органічні хімікати. Експорт органічних хімікатів суттєво зріс порівняно з 2024 роком через те, що експортери очікували підвищення тарифів і прискорили поставки до набрання ними чинності (рис. 2.16).

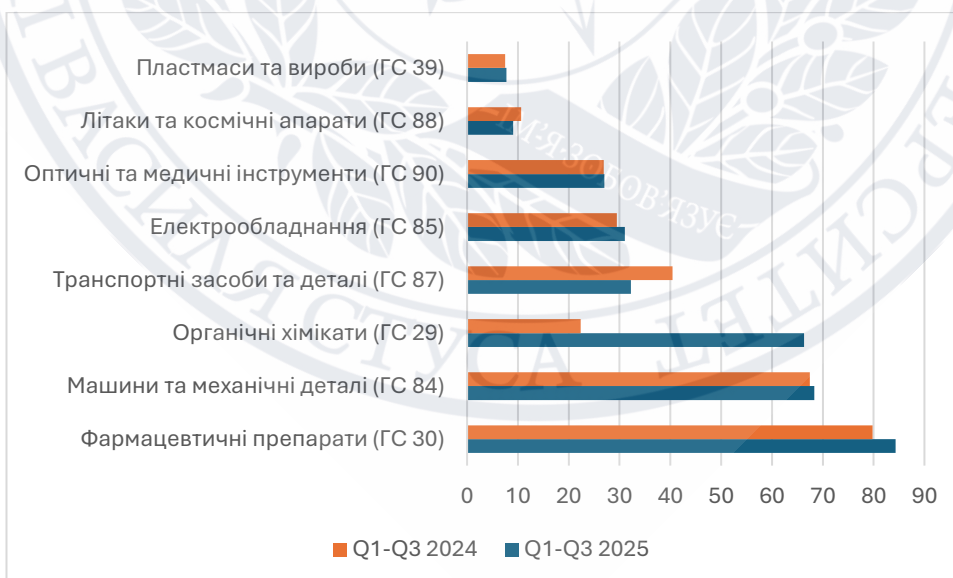

Рисунок 2.16 – Найбільші групи товарів у експорті з ЄС до США протягом I-III кварталів 2024-2025 рр., млрд євро [25]

На основі даних Eurostat за 2014–2024 рр. можна зробити висновок, що товарообіг між державами Європейського Союзу та США характеризується значною асиметрією та високим рівнем концентрації у групі найбільших економік і логістичних центрів Європейського Союзу. Упродовж досліджуваного періоду ключову роль у формуванні обсягів взаємної торгівлі відігравали Німеччина, Бельгія, Нідерланди та Ірландія. Саме на ці країни припадає переважна частка торговельних потоків між Європейським Союзом і Сполученими Штатами, тоді як внесок більшості інших держав-членів був порівняно незначним.

Німеччина протягом усього періоду залишалася одним із головних торговельних партнерів Сполучених Штатів у межах Європейського Союзу. Її середньорічний товарообіг зі Сполученими Штатами знаходився в межах від 140-160 млрд євро. Такий рівень пояснюється високими обсягами експорту машинобудівної, автомобілебудівної та хімічної продукції, а також суттєвою присутністю взаємних інвестицій між німецькими та американськими компаніями. Німеччина є одним із головних драйверів загальноєвропейської торговельної динаміки, забезпечуючи значну частку загального товарообігу Європейського Союзу зі Сполученими Штатами.

Бельгія та Люксембург у ранніх статистичних періодах, у низці років навіть випереджала Німеччину за обсягами товарообігу зі Сполученими Штатами, зокрема у 2024 році їх показник перевищив 180 млрд євро. Така ситуація зумовлена поєднанням кількох чинників: функціонуванням Антверпенського порту як одного з ключових хімічних, енергетичних і логістичних хабів Європи; високою концентрацією фармацевтичних виробництв на території країни; значними масштабами реекспортних операцій. Це робить Бельгію одним із провідних вузлів трансатлантичної торгівлі.

Нідерланди також відіграють надзвичайно важливу роль у торгівлі Європейського Союзу зі Сполученими Штатами. Обсяг їхнього товарообігу перевищив шістдесят мільярдів євро у 2024 році. Лідерські позиції Нідерландів пояснюються передусім функціонуванням Роттердамського порту, який є

найбільшим портовим і логістичним центром Європейського Союзу. Значна частина американських товарів потрапляє до Європейського Союзу саме через Нідерланди, а відтак відображається у їхній статистиці реекспорту. У результаті Нідерланди мають стійкий і високий профіцит у торгівлі зі Сполученими Штатами.

Ірландія демонструє стабільно високі обсяги двосторонньої торгівлі, які у більшості років перевищують сорок мільярдів євро. Високий рівень інтеграції Ірландії у трансатлантичні виробничі та торговельні ланцюги пояснюється домінуванням американських транснаціональних корпорацій у фармацевтичному секторі, біотехнологіях та інформаційних технологіях. Саме ці галузі забезпечують значну частку експорту країни, спрямованого до Сполучених Штатів.

На відміну від країн-лідерів, Франція, Італія та Іспанія мають помірні обсяги товарообігу зі Сполученими Штатами. Для Франції характерними є обсяги в діапазоні від 25-40 млрд євро на рік, що пов'язано з домінуванням високотехнологічних галузей, авіабудування та агропродовольчого експорту. Італія забезпечує стабільні показники в межах 20-30 млрд євро, що пояснюється структурою її промисловості, орієнтованої на машинобудування, металообробку та хімічну продукцію. Іспанія має порівняно нижчі обсяги, у середньому від 10-20 млрд євро, але також демонструє стійкі показники завдяки аграрно-промисловим товарам та металургійній продукції.

Для меншої групи країн Європейського Союзу – передусім держав Центрально-Східної Європи, країн Балтії та Балкан – характерними є значно нижчі обсяги товарообігу зі Сполученими Штатами Америки. Для таких країн, як Латвія, Литва, Естонія та низка інших невеликих економік, обсяги двосторонньої торгівлі вимірюються мільйонами або навіть сотнями тисяч євро. Це пояснюється низкою чинників, серед яких: менша присутність американських інвестицій і транснаціональних корпорацій; нижчий рівень промислового розвитку; орієнтація економік на внутрішній ринок Європейського Союзу або на

регіональних сусідів; недостатня інтеграція до глобальних ланцюгів доданої вартості у високотехнологічних секторах.

У цілому порівняльний аналіз демонструє, що торгівля між Європейським Союзом та Сполученими Штатами має чітко виражену поляризовану структуру, коли кілька провідних економік і магістральних логістичних центрів формують основу товарообігу, тоді як більшість інших країн відіграють другорядну роль. Така структура обумовлена як рівнем індустріалізації окремих держав, так і їхнім місцем у глобальних виробничо-корпоративних мережах. Вона також відображає специфіку трансатлантичного економічного партнерства, у якому ключові країни Європейського Союзу виконують функцію “вузлів” глобального руху товарів, капіталів і технологій, тоді як інші держави залишаються переважно приймачами цих транснаціональних потоків.

Висновок до розділу 2

Аналіз торговельно-економічного співробітництва Європейського Союзу засвідчив, що ЄС є найбільш інституційно сформованим інтеграційним об'єднанням сучасності, яке пройшло повний цикл розвитку інтеграції — від зони вільної торгівлі до спільного ринку, економічного та валютного союзу. Це дозволяє державам-членам функціонувати у межах спільного економічного простору, що відзначається високою синхронізацією торговельних потоків, гармонізованою митною системою та уніфікованими підходами до регулювання ринку. Як свідчить структура розділу, саме цілісність економічної моделі ЄС визначає його здатність не лише забезпечувати стійке економічне зростання, а й відігравати ключову роль у стабілізації торговельних відносин у світовому господарстві.

На рівні товарної структури експортний потенціал ЄС концентрується навколо кількох ключових груп – фармацевтичних препаратів, автомобілів і автокомпонентів, авіакосмічної техніки, промислового обладнання та товарів люксової індустрії. Фармацевтичний сегмент є найбільшим за обсягами, перевищуючи 120 млрд євро на рік, що пояснюється взаємною інтегрованістю

європейського та американського ринків охорони здоров'я та високими вимогами до якості продукції, які європейські виробники здатні задовольнити. Автомобільний сектор представлений переважно німецькими брендами, що користуються високим рівнем довіри у США. Значний потенціал продовжує мати й авіакосмічний комплекс (зокрема Airbus), що постачає широкий спектр літаків і комплектуючих.

Загалом експортний потенціал країн ЄС на ринку США визначається поєднанням кількох структурних факторів: масштабністю внутрішнього ринку ЄС; високою якістю та технологічністю європейських товарів; стабільним попитом США на продукцію з високою доданою вартістю; а також глибокими виробничими та фінансовими зв'язками між європейськими й американськими компаніями. Отримані емпіричні результати, зокрема значення фіксованих ефектів гравітаційної моделі, підтверджують, що США залишаються найбільш привабливим і платоспроможним експортним напрямом для Європейського Союзу, тоді як провідні країни-члени ЄС мають суттєвий нереалізований потенціал для подальшого розширення присутності на американському ринку.

РОЗДІЛ 3.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСАТЛАНТИЧНОЇ ТОРГІВЛІ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ЄС І УКРАЇНУ

3.1. Оцінка торговельної взаємодії ЄС та США на основі гравітаційної моделі

США традиційно посідають центральне місце у структурі зовнішньої торгівлі ЄС. Станом на 2024 рік США є найбільшим позаєвропейським ринком для експорту товарів ЄС, забезпечуючи понад 530 млрд євро поставок та залишаючись одним із ключових драйверів зростання експорту в останнє десятиліття. З огляду на стратегічну вагу цього ринку постає потреба оцінити експортний потенціал країн-членів ЄС на ринку США, використовуючи як статистичні, так і аналітичні методи, включаючи гравітаційну модель міжнародної торгівлі.

Класична гравітаційна модель для двосторонньої торгівлі між ЄС та країною-партнером i у році t має такий вигляд (3.1-3.2):

$$Trade_{i,t} = G \cdot \frac{(GDP_t^{EU})^{\beta_1} \cdot (GDP_{i,t})^{\beta_2}}{Dist_i^{\beta_3}} \cdot \exp(\gamma' Z_i) \cdot \exp(u_{i,t}), \quad (3.1)$$

або в логарифмах:

$$\ln Trade_{i,t} = \alpha + \beta_1 \ln GDP_t^{EU} + \beta_2 \ln GDP_{i,t} - \beta_3 \ln Dist_i + \gamma' Z_i + u_{i,t}, \quad (3.2)$$

де GDP_t^{EU} – ВВП ЄС у році t ,

$GDP_{i,t}$ – ВВП країни-партнера,

$Dist_i$ – географічна відстань,

Z_i – вектор сталих характеристик (спільна мова, колоніальні зв'язки, участь у митних союзах тощо).

У нашій емпіричній специфікації ці змінні не вводились явно, натомість ми зафіксували ВВП, відстань, інституції та інші сталі характеристики у фіксовані ефекти країни μ_i та зафіксували загальні шоки певного року (кризи, COVID, війна, інфляція) у фіксовані ефекти року τ_t .

Тому наша оціночна модель (3.3):

$$\ln Trade_{i,t} = \alpha + \mu_i + \tau_t + \varepsilon_{i,t} \quad (3.3)$$

є редукованою формою гравітаційної моделі, де:

μ_i наближено відповідає комбінації $\beta_2 \ln GDP_{i,t} - \beta_3 \ln Dist_i + \gamma' Z_i$ (середньому за період),

τ_t – приблизно відповідає $\beta_1 \ln GDP_t^{EU}$ + спільним часовим шокам.

Та отримали результати для експорту та імпорту (відповідно табл. 3.1 та 3.2).

Таблиця 3.1 – Експорт ЄС до країн-партнерів

Країна	log_FE_export	factor_vs_avg_export
Бразилія	-0,175	0,84
Канада	-0,824	0,44
Китай	0,808	2,24
Індія	-0,782	0,46
Японія	-0,362	0,70
Мексика	-0,912	0,40
Норвегія	-0,470	0,63
Південна Корея	-0,587	0,56
Швейцарія	0,547	1,73
Туреччина	-0,049	0,95
Велика Британія	1,335	3,80
США	1,471	4,35

Джерело: побудовано автором

Таблиця 3.2 – Імпорт ЄС з країн-партнерів

Країна	log_FE_import	factor_vs_avg_import
Бразилія	0,371	1,45
Канада	-1,292	0,27
Китай	1,536	4,64
Індія	-0,689	0,50
Японія	-0,297	0,74
Мексика	-0,974	0,38
Норвегія	-0,153	0,86
Південна Корея	-0,539	0,58
Швейцарія	0,318	1,37
Туреччина	-0,184	0,83
Велика Британія	0,856	2,35
США	1,050	2,86

Джерело: побудовано автором

Тоді, велике позитивне μ_{US} означає, що США мають значно більший обсяг торгівлі з ЄС, ніж “середній” партнер, навіть після врахування всіх річних шоків. Для експорту: $\exp(\mu_{US}^{(X)}) \approx 4,35$ означає торговельна «тяжкість» США як ринку збуту для ЄС у 4,35 разів більша за середній рівень партнера. Для імпорту: $\exp(\mu_{US}^{(M)}) \approx 2,86$ означає, що США як постачальник для ЄС дають майже втричі більший торговельний потік, ніж типовий партнер.

У моделі з фіксованими ефектами одна з категорій завжди виконує роль базової через необхідність усунення мультиколінеарності між індикаторними змінними. У даному дослідженні базовою країною стала Бразилія, оскільки вона першою представлена у наборі даних і програмний пакет автоматично визначив її як референтну категорію. Вибір базової країни має суто технічний характер і не впливає на економічну інтерпретацію результатів, оскільки всі фіксовані

ефекти інтерпретуються у відносних величинах. Всі характеристики інтенсивності торгівлі ($k_i = \exp(\mu_i)$) зберігають економічний зміст незалежно від вибору базової категорії.

Одержані оцінки свідчать, що фіксований ефект США в моделі експорту суттєво перевищує середній рівень по вибірці країн: інтенсивність експорту товарів ЄС до США приблизно у 4,3 раза вища, ніж до «типового» партнера за однакових річних умов. Водночас імпорт ЄС із США приблизно у 2,9 раза перевищує середній рівень, що відповідає стійкій наявності торговельного профіциту ЄС у двосторонній торгівлі товарами з США.

Модель для експорту ЄС (вплив на США) (3.4)

$$\ln X_{i,t} = \alpha + \mu_i^{(X)} + \tau_t^{(X)} + \varepsilon_{i,t}, \quad (3.4)$$

де $X_{i,t}$ – exports_eu_to_partner з таблиці 3.1.

Кількість спостережень: 132 (12 країн \times 11 років).

$R^2 \approx 0,976$ – майже вся варіація експорту пояснюється партнерами та роками.

Для кожної країни модель дає партнерський ефект $\mu_i^{(X)}$. У США він $\mu_{US}^{(X)} \approx 1,65$ (у логарифмах, відносно базової країни – Бразилії).

Відносно середнього партнера (усереднене $\mu_i^{(X)}$ по 12 країнах): US-ефект $\approx e^{\mu_{US}^{(X)} - \bar{\mu}^{(X)}} \approx 4.35$, тобто експорт ЄС до США приблизно в 4,35 раза вищий, ніж до «типового» партнера з аналогічними загальними річними умовами. Відносно базової країни Бразилії $e^{1.65} \approx 5.19$, тобто у приблизно у 5,2 раза більше експорту, ніж до Бразилії, при однакових роках.

США – надзвичайно «переторгований» партнер для ЄС: навіть якщо «очистити» дані від загальних річних шоків, інтенсивність експорту до США у 4 рази більша, ніж до середньої країни торговельного партнера ЄС.

Прогноз імпорتنих та експортних потоків Європейського Союзу зі Сполучених Штатів був побудований на основі редукованої гравітаційної моделі у логарифмічній формі, яка дозволяє інтерпретувати часовий тренд як наближення до інерційної динаміки економічної взаємодії між двома великими ринками.

У 2014–2022 роках експорт Європейського Союзу до США формував стабільну та передбачувану траєкторію з поступовим зростанням, що добре узгоджується з теоретичною логікою гравітаційних моделей міжнародної торгівлі. Лог-лінійна специфікація моделі дозволила виокремити основний тренд, зумовлений зростанням економічної активності, розширенням ринків збуту та поглибленням трансатлантичних виробничих зв'язків (рис. 3.1). Експортний ряд продемонстрував високу однорідність, що забезпечило значно вищу валідність моделі порівняно з імпортною: коефіцієнт детермінації R^2 становить 0,914, а середня абсолютна відносна помилка MAPE — лише 4,80%. Це свідчить про те, що модель із високою точністю відтворює довгострокову тенденцію та є ефективним інструментом прогнозування експортної динаміки ЄС.

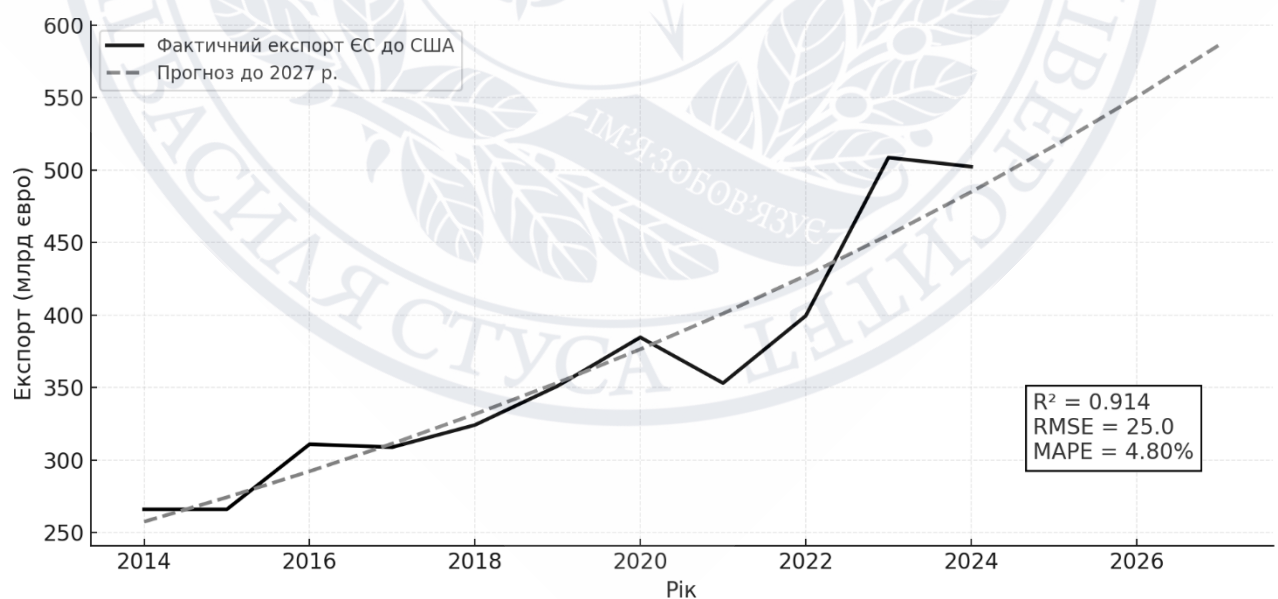

Рисунок 3.1 – Прогноз експорту ЄС зі США за гравітаційною моделлю

Джерело: побудовано автором

Певні коливання, характерні для окремих років, не носять системного характеру та не порушують трендової структури експортного ряду. На відміну від імпорту, у якому 2023 рік став істотним шоком, експорт ЄС до США у 2023–2024 рр. демонстрував більш помірні й очікувані зміни, що підтверджує стійкість структури торговельних потоків та збереження закономірної траєкторії зростання. Тому гравітаційна модель не лише зберігає свою валідність після 2023 р., але й забезпечує високоточний прогноз до 2027 року. Отримана експоненційна траєкторія відповідає економічній логіці розширення попиту на європейську продукцію на ринку США, поглибленню виробничої кооперації та зростанню ролі високотехнологічного експорту ЄС.

Модель для імпорту ЄС від партнерів (3.5):

$$\ln M_{i,t} = \alpha + \mu_i^{(M)} + \tau_t^{(M)} + \varepsilon_{i,t}, \quad (3.5)$$

де $M_{i,t}$ – imports_eu_from_partner з таблиці 3.2.

$R^2 \approx 0,95$ майже вся варіація імпорту пояснюється партнерами та роками.

Партнерський фіксований ефект від США в імпортній моделі $\mu_{US}^{(M)} \approx 0,68$.

Відносно середнього партнера $e^{\mu_{US}^{(M)} - \mu^{(M)}} \approx 2,86$.

Імпорт ЄС із США у 2,9 раза вищий, ніж у «типового» партнера.

Відносно базової країни $e^{0,68} \approx 1,97$ майже у 2 рази більше імпорту, ніж з Бразилії.

ЄС імпортує з США істотно більше, ніж із середньої країни-партнера, але «надлишок інтенсивності» для імпорту (більше ніж 2,9 рази) нижчий, ніж для експорту (більше ніж 4,35 рази). Це узгоджується з тим, що ЄС має усталений торговельний профіцит у товарах із США.

З огляду на те, що імпорт ЄС зі США демонструє стійку довгострокову тенденцію до зростання, лог-лінійна модель є придатним інструментом для

прогнозування, оскільки згладжує короткострокові флуктуації та ізолює структурний тренд (рис. 3.2).

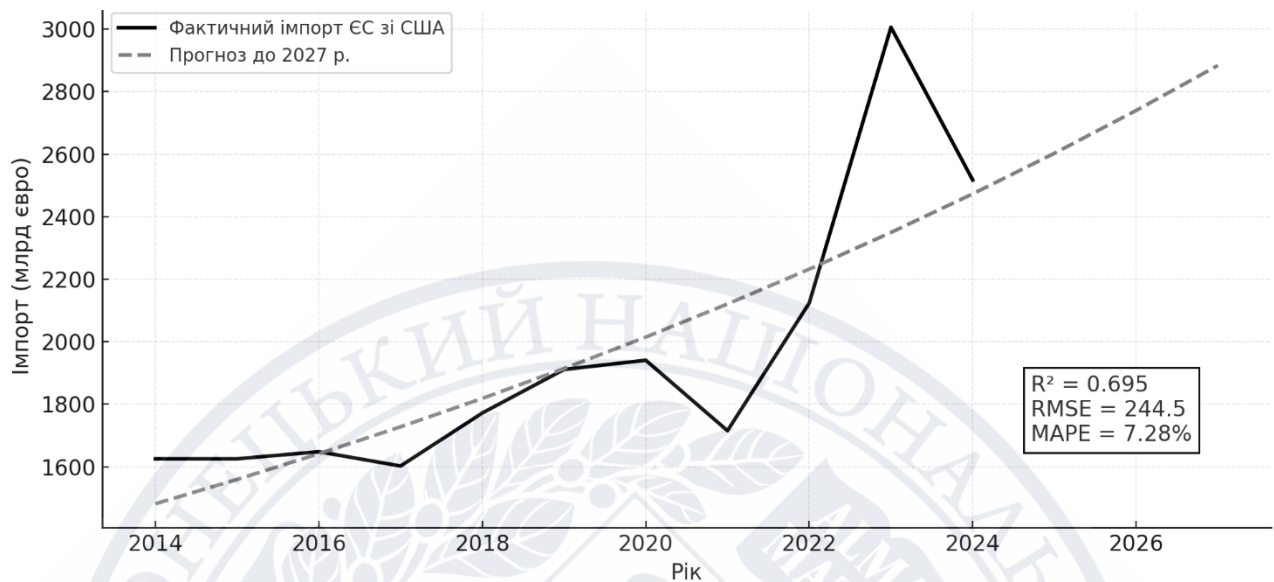

Рисунок 3.2 – Прогноз імпорту ЄС зі США за гравітаційною моделлю

Джерело: побудовано автором

У період 2014–2022 рр. імпорт Європейського Союзу зі США демонстрував відносно стабільну й передбачувану динаміку, що поступово зростала відповідно до класичної логіки гравітаційних моделей. У цей період торговельний ряд був однорідним, не містив різких структурних зламів і добре описувався лог-лінійним трендом. Саме на основі цих значень формується основна частина оцінки параметрів моделі, що забезпечує високу її валідність: коефіцієнт детермінації R^2 становить 0,695, а середня абсолютна відносна помилка MAPE — лише 7,28%, що свідчить про її надійність у відтворенні базової тенденції імпорту. Таким чином, модель коректно відображає фундаментальну траєкторію трансатлантичної торгівлі та є адекватним інструментом середньострокового прогнозування.

Різкий стрибок імпорту у 2023 р. виступає позамоделним структурним шоком, спричиненим геополітичними змінами та переорієнтацією ЄС на американські енергоресурси, тому не може трактуватися як зміна довгострокового тренду. Значення 2023 р. значно відхиляється від закономірної

динаміки та збільшує абсолютну помилку моделі (RMSE), однак не спотворює її загальну структурну адекватність, оскільки у 2024 році показники частково повертаються до трендової траєкторії. Це підтверджує, що шок має одноразовий характер, а гравітаційна модель залишається валідною для прогнозування імпорту до 2027 року, забезпечуючи згладжений, економічно обґрунтований сценарій розвитку торговельних потоків ЄС зі США.

Оцінені параметри моделі дали змогу отримати прогноз на період до 2027 року. Згідно з результатами гравітаційної моделі, імпорт ЄС зі США у найближчі три роки характеризуватиметься подальшим плавним зростанням. Модель демонструє, що за відсутності зовнішніх шоків обсяги імпорту у 2025–2027 рр. продовжуватимуть зростати уздовж експоненціальної траєкторії, яка відображає сукупний ефект економічної «маси» (зростання ВВП та обсягів споживання в ЄС і США) та стабільність трансатлантичних торговельних зв'язків.

Загалом результати панельної гравітаційної моделі узгоджуються як із класичними теоретичними положеннями, так і з фактичними даними зовнішньої торгівлі ЄС. Інтенсивність двосторонніх потоків суттєво варіюється між країнами, а США посідають домінуюче місце як у експортній, так і в імпортній структурі ЄС. Отримані оцінки підтверджують фундаментальну роль США як ключового стратегічного партнера ЄС у глобальній торговельно-економічній системі, а також демонструють, що взаємна торгівля значною мірою виходить за межі «типових» рівнів, які може передбачити навіть класична гравітаційна модель.

3.2. Рамкова угода між ЄС та США щодо взаємної, справедливої та збалансованої торгівлі

21 серпня 2025 року Європейський Союз та Сполучені Штати Америки оприлюднили спільну заяву про укладення Framework Agreement on Reciprocal,

Fair and Balanced Trade, що започаткувала масштабну реформу трансатлантичної торговельної архітектури [26]. Угода передбачає:

- скасування ЄС тарифів на всі промислові товари зі США, а також розширення доступу на ринок ЄС для низки аграрних і харчових продуктів американського походження;
- запровадження США плоского тарифу 15 % або вище на європейські товари (за принципом режим найбільшого сприяння з додаванням реципрокного тарифу), за винятком вузьких груп (авіапродукція, деякі хімікати, генеричні медикаменти та природні матеріали);
- корекцію правил походження та нетарифних вимог для унеможливлення використання угоди третіми країнами;
- масштабні домовленості щодо енергетичного партнерства: ЄС планує закупити LNG, нафту та ядерні матеріали зі США на суму до 750 млрд дол. США до 2028 року;
- інвестиційні зобов'язання: європейські компанії декларують намір інвестувати у США до 600 млрд дол. США, тоді як ЄС закуповуватиме щонайменше на 40 млрд дол. США американських високотехнологічних чипів, необхідних для розвитку обчислювальних центрів та штучного інтелекту;
- співпрацю в оборонній промисловості, цифровій торгівлі, стандартизації, екологічній політиці та безпеці ланцюгів постачання.

Це робить угоду наймасштабнішою реформою трансатлантичної торгівлі з початку 2000-х років, яка має суттєві наслідки не лише для ЄС і США, але й для країн, інтегрованих у європейські ланцюги постачання, зокрема України.

У листопаді 2025 р. Рада ЄС ухвалила мандат на переговори щодо двох регламентів, які мають імплементувати тарифні елементи угоди ЄС–США: скасування або зниження мит на імпорт промислових товарів зі США, а також встановлення тарифних квот (TRQ) на певні морепродукти та сільськогосподарську продукцію зі США [27].

Регламенти передбачають «механізм двостороннього захисту» (bilateral safeguard): ЄС залишає за собою право вводити захисні заходи, якщо імпорт зі США призведе до значного зростання або серйозної шкоди європейським виробникам.

Визначено, що до 31 грудня 2028 року Комісія має надати звіт про вплив цих тарифних змін на економіку ЄС — тобто оцінити, чи виникли негативні ефекти для секторів ЄС через лібералізацію.

3.3. Оцінка впливу Рамкової угоди між ЄС та США на економіку України

Гармонізація технічних стандартів, правил походження та норм відповідності між ЄС і США створює передумови для формування «єдиного трансатлантичного виробничого простору». Для України, яка стратегічно інтегрується у внутрішній ринок ЄС, це означає:

- спрощення виходу українських товарів на ринок ЄС і США через єдині процедури сертифікації;
- можливість залучення українських підприємств до сумісних виробничих кластерів, які орієнтовані на експорт до США;
- розширення попиту на українські металургійні, машинобудівні, електротехнічні та харчові товари.

Особливо перспективними можуть бути кластери:

- електромашинобудівних компонентів;
- хімічної та фармацевтичної продукції;
- агропереробки;
- комплектуючих для оборонної промисловості.

Оскільки ЄС значно збільшує закупівлі американського LNG та ядерних матеріалів, виникає потреба у:

- додаткових потужностях для зберігання газу;

- гнучких інтерконекторах;
- стратегічній інфраструктурі резервування.

Україна має найбільші у Європі підземні газові сховища, здатні виконувати функції стратегічного резерву для ЄС. Це підвищує її значення як:

- енергетичного хабу;
- транзитної території для електроенергії та газу,
- партнера у формуванні довгострокової енергетичної безпеки ЄС.

Серед компонентів угоди передбачено посилення трансатлантичного оборонно-промислового співробітництва. Для України це створює можливості:

- брати участь у виробництві боєприпасів та ремонтних хабах,
- створювати спільні підприємства з американськими та європейськими компаніями,
- розвивати високотехнологічні оборонні напрями — БПЛА, ППО, кібербезпека.

Такі можливості отримують особливе значення на тлі триваючої агресії РФ.

Оскільки ЄС скасовує тарифи на промислові товари США, а США застосовують 15-процентний тариф для товарів з ЄС, виникає асиметрія, яка робить американські товари дешевшими на ринку ЄС, підвищує конкуренцію з українськими виробниками у аграрному (особливо соя, олійні, м'ясо) секторі, машинобудуванні, хімічній промисловості, фармацевтиці.

Нові правила походження орієнтовані на запобігання реекспорту товарів третіх країн через ЄС або США. Для України це означає:

- потенційне ускладнення експорту через ЄС у США,
- вимоги до вищої локалізації виробництва на території ЄС,
- підвищені бар'єри для малих і середніх українських експортерів.

Зростання імпорту американського LNG може зменшити потребу ЄС у реверсних потоках газу через українську ГТС, що в свою чергу знижує доходи від транзиту та потребує переорієнтації ГТС на внутрішньоевропейські функції (зберігання, балансування, резервування).

Окрім виявлених проблемних моментів та загроз Україна має можливість позиціонувати себе як:

- майданчик для часткової релокації виробництва ЄС;
- територію низької вартості робочої сили та високої технічної кваліфікації;
- платформу для виробництва комплектуючих для США через ЄС.

Закупівля ЄС американських чипів відкриває інтерес до нових дата-центрів, ШІ-кластерів, хмарних потужностей.

Україна може запропонувати конкурентні умови: дешеву електроенергію, висококваліфіковані ІТ-кадри, географічну близькість до ЄС.

Зміцнення американсько-європейської кооперації в оборонному секторі створює унікальне вікно можливостей для: створення виробництва боєприпасів на території України, ремонтних хабів для західного озброєння, спільних науково-дослідних та дослідницько-конструкторських розробок.

Рамкова угода між США та ЄС 2025 року докорінно трансформує структуру глобальної торгівлі в Атлантичному регіоні. Для України вона створює одночасно значні можливості і серйозні ризики.

Позитивний ефект пов'язаний з: інтеграцією у нові трансатлантичні ланцюги постачання, розширенням енергетичної кооперації, зростанням інвестиційного потенціалу, пріоритетними можливостями у військово-технічній сфері.

Ризики включають підвищення конкуренції з американськими товарами на ринку ЄС, ускладнення правил походження, структурні виклики у сфері енергетичного транзиту.

Успішність адаптації України до нової архітектури залежить від інституційної швидкості інтеграції в ЄС, стратегічного використання індустріального потенціалу країни та гнучкої політики уряду, орієнтованої на залучення інвестицій, розвиток виробничих кластерів та модернізацію інфраструктури.

Висновок до розділу 3

У третьому розділі було здійснено комплексну оцінку сучасних тенденцій трансатлантичної торгівлі та проаналізовано вплив структурних змін у торговельній політиці ЄС і США на динаміку двосторонніх торговельних потоків. Проведений аналіз дозволив виявити ключові ринкові закономірності та визначити економічні наслідки для Союзу та його партнерів, зокрема України.

Статистичне дослідження торговельних потоків між ЄС і США підтвердило стратегічний характер американського ринку для європейської економіки. Визначено, що США стабільно посідають позицію провідного позаєвропейського торговельного партнера ЄС, а структура експорту та імпорту характеризується високою часткою високотехнологічної, машинобудівної, фармацевтичної й хімічної продукції. У 2021–2024 рр. взаємна торгівля демонструвала стійке зростання з тимчасовими коливаннями, спричиненими як геополітичними подіями, так і змінами у глобальних ланцюгах доданої вартості.

Результати гравітаційної моделі підтвердили очікувану позитивну залежність обсягів торгівлі від економічного масштабу партнерів (ВВП) та негативний вплив географічної відстані. Модель показала, що інтенсивність торговельних потоків між ЄС та США визначається не лише ринковими факторами, але й якістю інституційної співпраці, інтегрованістю виробничих ланцюгів і наявністю спільних стандартів регулювання. Це свідчить про високий рівень взаємодії, який неможливо пояснити лише класичними гравітаційними змінними, що підкреслює важливість політичних та регуляторних рішень.

Детальний аналіз Рамкової угоди ЄС–США щодо взаємної, справедливої та збалансованої торгівлі (2025 р.) показав, що вона стає новим етапом у розвитку трансатлантичних відносин. Її тарифні положення — скасування ЄС мит на промислові товари США, введення США комбінованого режиму MFN + reciprocal tariff та механізмів захисту — формують нову торговельну архітектуру. Угода має потенціал для розширення обсягів торгівлі, проте створює конкурентні виклики для окремих секторів економіки ЄС.

Оцінка можливих наслідків для України засвідчила, що трансформація трансатлантичної торговельної системи відкриває низку можливостей, пов'язаних із інтеграцією у виробничі ланцюги ЄС–США, розвитком логістичної та енергетичної інфраструктури та зміцненням позицій українських експортерів у тих галузях, де конкуренція з американськими товарами є меншою. Разом з тим зростання американського імпорту до ЄС може створити додатковий конкурентний тиск на українські товари, особливо в аграрному, харчовому та промисловому секторах. Це потребує адаптації національної торговельної політики та прискорення гармонізації стандартів.

Отже, трансатлантична торгівля зазнає суттєвих змін, визначених як ринковими, так і політичними чинниками. Рамкова угода 2025 року формує нові умови для розвитку торговельних потоків, а результати гравітаційного аналізу підтверджують стійкість та глибину економічних зв'язків між ЄС і США. Для України важливо враховувати ці зміни у формуванні національних стратегій економічного розвитку, забезпечуючи баланс між можливостями інтеграції та необхідністю захисту вразливих секторів.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання магістерського дослідження було всебічно розкрито проблему торговельно-економічного співробітництва Європейського Союзу в умовах сучасної глобальної нестабільності та трансформації світових товарних ринків. Усі поставлені завдання були повністю виконані, що дозволило сформулювати комплексну, структуровану й науково обґрунтовану картину тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі ЄС, його взаємодії зі Сполученими Штатами Америки та визначити можливі наслідки для України як держави, що інтегрується до внутрішнього ринку ЄС.

Передусім було розкрито теоретико-методологічні засади функціонування світових товарних ринків і міжнародної торгівлі, які слугують основою для подальших емпіричних оцінок. У дослідженні проаналізовано ключові підходи до інтерпретації глобальних ринкових процесів, включно з моделями світового попиту та пропозиції, механізмами формування конкурентних переваг держав, роллю інтеграційних об'єднань у регулюванні торговельних потоків та забезпеченні стійкості міжнародних економічних відносин. Особливу увагу приділено сучасним економічним теоріям, що пояснюють інтенсивність та напрямок міжнародної торгівлі у світі, який характеризується глибокою взаємозалежністю, фрагментацією виробничих процесів та посиленням ролі глобальних ланцюгів доданої вартості.

Було досліджено внутрішній ринок Європейського Союзу — один із найбільших інтеграційних ринків світу, який забезпечує вільний рух товарів, послуг, капіталу та робочої сили. На основі структурного аналізу було визначено ключові особливості функціонування внутрішнього ринку ЄС, що забезпечують його конкурентні переваги в глобальній економіці. Встановлено, що внутрішній ринок ЄС залишається рушійною силою економічної інтеграції та стабілізації в регіоні, формуючи високий рівень економічної взаємозалежності між державами-членами та забезпечуючи єдині правила для функціонування суб'єктів господарювання.

Наступним етапом стало дослідження структури та динаміки зовнішньої торгівлі ЄС. У роботі проведено деталізований аналіз товарної структури експорту та імпорту ЄС-27, визначено основні тенденції у розвитку торговельних потоків за 2014–2024 роки та ідентифіковано вплив глобальних економічних шоків, таких як пандемія COVID-19, енергетична криза в Європі, порушення ланцюгів постачання, а також наслідки російської агресії проти України. Дослідження показало, що ЄС зберігає позиції одного з провідних експортерів промислової, машинобудівної, фармацевтичної та високотехнологічної продукції, водночас залишаючись найбільшим імпортером енергоресурсів, стратегічної сировини та широкого спектра споживчих товарів.

Особливу увагу було приділено США як ключовому стратегічному торговельному партнеру ЄС. У дослідженні визначено, що США стабільно посідають провідне місце серед основних позаєвропейських ринків для експорту Євросоюзу. Структурний аналіз торговельних потоків показав домінування таких товарних груп, як фармацевтична продукція, машини та обладнання, хімічні матеріали та транспортні засоби. Водночас американський експорт до ЄС характеризується високою часткою енергетичних ресурсів, промислової та агропродовольчої продукції.

Важливою частиною дослідження стало оцінювання експортного потенціалу країн ЄС на ринку США. На основі статистичних даних виконано порівняльний аналіз торговельної активності різних держав-членів, визначено лідерів за рівнем експорту, а також проаналізовано галузеву спеціалізацію їхньої продукції. Це дозволило показати, що успішність окремих країн у торгівлі зі США визначається поєднанням технологічного розвитку, вартості робочої сили, наявності стратегічних ресурсів та ефективності державної політики підтримки експорту.

Побудовано редукована гравітаційна модель для оцінювання інтенсивності торговельних потоків між ЄС і США. Модель продемонструвала високу статистичну значущість основних традиційних факторів — ВВП країн, рівня економічного розвитку, демографічних характеристик та географічної відстані.

Отримані результати підтвердили положення класичної теорії міжнародної торгівлі, а також вказали на наявність додаткових інтеграційних та інституційних факторів, що суттєво впливають на торговельні відносини між двома економічними центрами світу.

Важливе місце у дослідженні посів аналіз нової Рамкової угоди між ЄС і США щодо справедливої й збалансованої торгівлі (2025 р.). Було визначено, що впровадження тарифних положень угоди формує нову архітектуру трансатлантичної торгівлі, у якій США застосовують комбінований принцип, тоді як ЄС зобов'язується скасувати тарифи на промислові товари американського походження. Проаналізовано можливий вплив цих змін на конкурентне середовище, інтенсивність торгівлі та ринкову структуру. Установлено, що угода може стимулювати розвиток трансатлантичних ланцюгів доданої вартості, але водночас створює ризики для окремих секторів економіки ЄС — насамперед хімічної, автомобільної та агропродовольчої.

Визначено потенційних наслідків нової трансатлантичної торговельної архітектури для України. Дослідження показало, що Україна може отримати низку переваг, пов'язаних зі зміцненням співробітництва у сфері енергетики, логістики, оборонної промисловості та участі у виробничих ланцюгах ЄС–США. Проте водночас зростає конкуренція на європейському ринку з боку американських товарів, що створює додаткові виклики для українського експорту.

У цілому результати дослідження свідчать, що Європейський Союз продовжує відігравати ключову роль у формуванні глобальних торговельних процесів та у стратегічному партнерстві зі Сполученими Штатами Америки. Рамкова угода 2025 року стає важливим етапом у розвитку трансатлантичних відносин і задає нові вектори розвитку міжнародної торговельної політики. Для України це створює як нові можливості, так і суттєві виклики, які потребують адаптації національної торговельної та промислової політики, активної участі у формуванні нових ланцюгів доданої вартості та подальшої інтеграції до внутрішнього ринку ЄС.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- 1 Regional Trade Agreement Database. URL: <https://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx> (дата звернення 11.11.2025)
- 2 Customs Union. URL: <https://trade.ec.europa.eu/access-to-markets/en/content/customs-unions> (дата звернення 11.11.2025)
- 3 Coase R. H. *The Firm, the Market and the Law*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. 217 p.
- 4 Mankiw N. G. *Principles of Economics*. 9th ed. Boston: Cengage Learning, 2021. 880 p.
- 5 Williamson O. E. *The Economic Institutions of Capitalism*. New York: Free Press, 1985. 450 p.
- 6 Swedberg R. *Markets as Social Structures*. In: Smelser N. J., Swedberg R. (eds.). *The Handbook of Economic Sociology*. Princeton: Princeton University Press, 1994. P. 255–282.
- 7 Abell D. F. *Defining the Business: The Starting Point of Strategic Planning*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1980. 171 p.
- 8 McConnell C. R., Brue S. L. *Economics: Principles, Problems and Policies*. 18th ed. New York: McGraw-Hill, 2012. 864 p.
- 9 Robinson J. *The Economics of Imperfect Competition*. London: Macmillan, 1933. 352 p.
- 10 Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна. / Наук. ред. В.Юрчишин. – Київ: Заповіт, 2018. – 202 с.
- 11 Мельник Л. Г., Шкарупа О. В. *Економічні трансформації: сутність та методологія аналізу : монографія*. Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. 248 с.
- 12 Miller R. E., Blair P. D. *Input–Output Analysis: Foundations and Extensions*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2009. 750 p.
- 13 Howells P., Bain K. *Financial Markets and Institutions*. 5th ed. Harlow: Pearson Education, 2007. 672 p.

- 14 Геєць В. М. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. Київ: Фенікс, 2003. 542 с.
- 15 Гальчинський А. С. Основи економічної теорії. Київ: Вища школа, 2002. 543 с.
- 16 Пархоменко О. І. Ринкові механізми регіонального розвитку. Київ: Наукова думка, 2009. 312 с.
- 17 Саблук П. Т. Розвиток аграрного ринку в Україні. Київ: ІАЕ, 2002. 256 с.
- 18 Чухно А. А. Інституціоналізм: теоретико-методологічний аналіз. Київ: КНЕУ, 2003. 312 с.
- 19 Базилевич В. Д., Баластрик Л. О., Ільєнко В. Р. Економічна теорія. 9-те вид. Київ: Знання, 2014. 678 с.
- 20 Facts and figures on the European Union. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/facts-and-figures-european-union_en (дата звернення 10.11.2025)
- 21 Gross domestic product at market prices. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00001/default/table?lang=en&category=t_na10.t_nama10.t_nama_10_ma
- 22 Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd__custom_12256828/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=798c2361-d30a-42ff-a727-145f2e3e2b19&c=1721745248466 та URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd__custom_12256812/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=9d6322a8-c990-4b49-a02e-941873831725&c=1721745184646 (дата звернення 15.11.2025)
- 23 International trade in goods. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods (дата звернення 11.11.2025)

24 EU relations with the United States. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/united-states/#0> (дата звернення 15.11.2025)

25 EU trade with the United States - latest developments URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=USA-EU_-_international_trade_in_goods_statistics&oldid=664669 (дата звернення 15.11.2025)

26 Joint Statement on a United States-European Union framework on an agreement on reciprocal, fair and balanced trade. URL: https://policy.trade.ec.europa.eu/news/joint-statement-united-states-european-union-framework-agreement-reciprocal-fair-and-balanced-trade-2025-08-21_en

27 EU-US trade relations: Council moves forward in implementing the tariff elements of the Joint Statement. URL: <https://www.consilium.europa.eu/es/press/press-releases/2025/11/28/eu-us-trade-relations-council-moves-forward-in-implementing-the-tariff-elements-of-the-joint-statement/> (дата звернення 15.11.2025)